

Radboud Universiteit

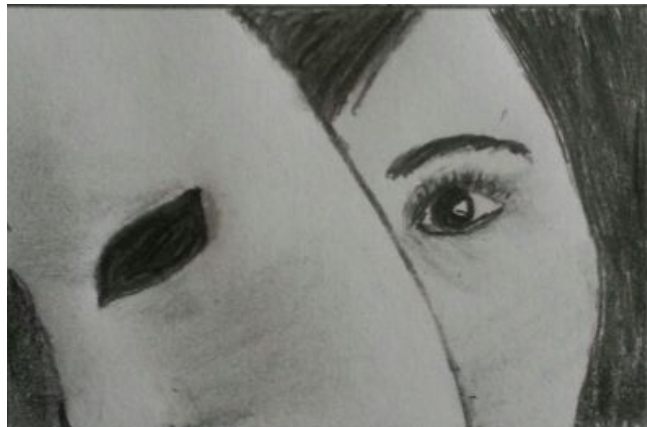

Meertaligheid - ‘it’s like putting on a mask’

Een onderzoek naar de invloed van meertaligheid op menselijk gedrag

Johanna Theresa Longerich

s4187784

Scriptiebegeleider: Prof. Dr. Helen de Hoop

Tweede lezer: Ferdy Hubers, MA

Radboud Universiteit Nijmegen

Bachelor Taalwetenschap

Academisch jaar: 2015-2016

27 juni 2016

"Kolik řeči znáš, tolikrát jsi člověkem" ¹

-Hoeveel talen je spreekt, zo vaak ben je mens-

¹ Tsjechisch spreekwoord: Geraadpleegd op <http://www.underkunft-in-prag.de/blog/czech-proverbs>

Voorwoord

Het initiële idee voor mijn scriptie ontstond al meer dan één jaar geleden. In mijn tweede bachelor jaar kwam ik een heel interessant artikel tegen in de Duitse krant 'ZEIT ONLINE': 'Mensch, was bist du denn für einer?'.² Het artikel behandelt het thema meertaligheid/vreemde talen en welke invloed deze bijvoorbeeld hebben op iemands persoonlijkheid. In het artikel worden een aantal onderzoeken met elkaar vergeleken die ik ook meteen ging opzoeken omdat mijn interesse was gewekt. Echter, tijdens het lezen van de verschillende onderzoeken ontdekte ik dat ik het niet altijd eens was met de conclusies die de onderzoekers op basis van hun resultaten trokken.

Daarom wilde ik me er graag verder in verdiepen. Een aantal onderzoekers gaat er namelijk van uit dat het spreken in een vreemde taal er voor zorgt dat je persoonlijkheid op dat moment even verandert. Toen ik dit voor het eerste keer las dacht ik: 'Ja, dat klopt, ik voel me ook anders wanneer ik Nederlands spreek in plaats van Duits', maar nadat ik er beter over had nagedacht en ook andere onderzoeken had gelezen kwam ik al snel tot de conclusie dat je dat niet zomaar kunt stellen. Er moeten andere factoren zijn die het gevoel van een 'verandering' opwekken, en op deze factoren wilde ik me met dit onderzoek richten.

Afgelopen november was het eindelijk zover om mijn onderzoeks-idee voor te dragen en op zoek te gaan naar een begeleider. Omdat ik mijn scriptie heel graag onder de begeleiding van Helen de Hoop wilde schrijven heb ik haar gevraagd of haar dit ook een goed onderwerp leek. De week daarop spraken we af met elkaar, en had ik een onderwerp voor mijn scriptie én de begeleider die ik zo graag wilde hebben. Het was heel prettig voor mij, om reeds enkele maanden vóórdat ik met het echte schrijfproces begon, een goed onderwerp en een begeleider gevonden te hebben. Daardoor kon ik de afgelopen studieperiode iets rustiger aan doen, omdat ik me over de organisatorische dingen geen zorgen meer hoefde te maken. Omdat ik het onderwerp zelf had bedacht en ook mijn eigen literatuur had verzameld, heb ik het lezen van de verschillende onderzoeken en het schrijven van de scriptie met plezier gedaan. Schrikte een artikel van meer dan 30 pagina's me vroeger wel eens af, ditmaal vond ik het juist heel prettig om lange teksten te lezen en meer te weten te komen over verschillende onderzoeksmethoden en resultaten, en me er vervolgens helemaal in te verdiepen.

Bovendien was het met Helen altijd prettig samenwerken. Tijdens het eerste college dat ik bij haar volgde had ik al direct het gevoel haar als begeleider te willen hebben, omdat zij enerzijds weliswaar hoge verwachtingen stelt aan ons studenten, maar anderzijds ook altijd eerlijk en behulpzaam feedback geeft. Het was voor mij dus een grote eer om de afgelopen 2,5 maanden onder haar begeleiding te werken. Ondanks haar drukke werkzaamheden heeft ze steeds tijd voor mij gemaakt en kon ik al mijn vragen aan haar kwijt en waren de begeleidingsgesprekken altijd heel leuk en motiverend. Hiervoor wil ik jou bedanken, Helen!

Ook wil ik Ferdy Hubers bedanken die direct heeft aangegeven om als tweede lezer voor mijn scriptie te fungeren. Hij was ook mijn primaire stage begeleider en het was daarom heel prettig voor mij om met hetzelfde 'team' door te gaan.

Een bijzondere dank gaat ook aan Huib van Mierlo die elke pagina van deze scriptie correctie heeft gelezen. Ik weet hoe veel tijd zo iets kost en hiervoor ben ik jou echt heel erg dankbaar Huib!

Mein größter Dank jedoch gilt meinen Eltern, Erika und Winfried, meinem Freund Jakob, meinem Bruder Lukas und meiner Oma Anneliese, die mich in den vergangenen drei Jahren trotz der vielen hundert Kilometer die uns trennen immer und jederzeit auf ihre Weise unterstützt haben. Ich danke euch von Herzen für jegliche Motivation, euer Verständnis, eure Geduld und auch für die finanzielle Unterstützung die dazu beigetragen haben, dass ich das alles hier überhaupt erreichen konnte. Danke!

² <http://www.zeit.de/zeit-wissen/2015/02/sprache-veraenderung-persoenlichkeit>

Inhoudsopgave

Voorwoord	III
1 Inleiding	1
2 Leidt het spreken in een andere taal tot een persoonlijkheidsverandering?	2
2.1 Conclusie	6
3 De invloed van een vreemde taal op cognitieve processen	7
3.1 Beslissingen	7
3.2 Emoties	11
3.3 Conclusie	17
4 De invloed van externe factoren op taal en cognitieve processen	18
4.1 Cultuur	18
4.2 Context	21
4.2.1 Subjectief waargenomen taalvaardigheid/taaldominantie	21
4.2.2 Leeftijd	22
4.2.3 Omgeving	23
4.2.4 Frequentie van het taalgebruik	23
4.2.5 Gesprekspartner	24
4.2.6 Zelfbewustzijn	24
4.2.7 Geslacht	25
4.2.8 Karakter (introvert versus extravert)	25
4.3 Conclusie	26
5 Conclusie	27
Literatuur	27

Sommige onderzoekers stellen dat bij het leren of spreken van een andere taal onze persoonlijkheid tijdelijk anders is, en dat we ons tijdens het spreken van deze taal dan ook anders gedragen dan tijdens het spreken van onze moedertaal. Tegelijkertijd zijn er ook onderzoekers die van mening zijn dat niet zo zeer de taal zelf maar vooral de context waarin men een taal leert en spreekt een bijzonder grote invloed heeft op ons gedrag en onze gemoedstoestand. Ook de normen en waarden uit verschillende culturen hebben invloed op onze taal en zorgen ervoor dat dingen in een andere taal anders worden waargenomen en ons gedrag verandert. Verscheidene wetenschappers hebben hier onderzoek naar gedaan, gebruikmakend van diverse onderzoeksmethoden en experimenten. Deze studie laat op basis van een systematische literatuuranalyse zien dat het spreken van een vreemde taal invloed heeft op cognitieve processen zoals het nemen van beslissingen en het voelen van emoties. Echter, er werd vastgesteld dat dit effect vooral wordt veroorzaakt door externe factoren die van invloed zijn op taal en cognitieve processen. Concluderend kan worden gesteld dat een vreemde taal er mede oorzaak van is dat mensen andere beslissingen nemen en/of emoties anders waarnemen, maar dat taal daarin zeker niet de bepalende factor is.

1 Inleiding

‘Hoeveel talen je spreekt, zo vaak ben je mens’, zo luidt een oud Tsjechisch spreekwoord. Iedereen die meer dan één taal spreekt zal zich hier wel eens in hebben kunnen vinden. Uit onderzoek blijkt dat meertaligen soms het gevoel hebben een andere persoon te worden wanneer ze van taal veranderen (Ervin, 1964; Koven, 1998; Wilson, 2013).

Edward Sapir en Benjamin Lee Whorf stelden de hypothese op dat de structuur van een taal invloed heeft op de manier waarop sprekers van deze taal de wereld ervaren (Hudson, 1996). De Sapir-Whorf-Hypothese zegt dat ons denken wordt bepaald door de grammatica van de taal die we spreken, het linguïstische systeem, dat door Whorf wordt beschreven als ‘[...] the shaper of ideas, the program and guide for the individual’s mental activity [...]’ (Whorf, 1940, geciteerd in Hudson, 1996, p. 96). Dit suggereert dat tweetaligen hoogstwaarschijnlijk op verschillende manieren denken, afhankelijk van de taal die ze spreken. Echter, deze hypothese kan ook anders opgevat worden. De tweede interpretatie houdt in dat de manier waarop mensen zich presenteren en uiten en datgene wat ze zeggen samenhangt met sociaal-culturele verschillen (Claes & Gerritsen, 2002). Deze twee interpretaties leiden tot de onderzoeksvraag die in deze scriptie centraal staat: Heeft het spreken in een vreemde taal invloed op cognitieve processen zoals het nemen van beslissingen en het voelen van emoties?

Onderzoek naar de invloed die een vreemde taal op cognitieve processen zou kunnen hebben is ook van belang voor de maatschappij, zoals eerder onderzoek op het gebied van de cognitieve linguïstiek en psychologie onlangs heeft laten zien. Keysar, Hayakawa en An (2012) vonden dat mensen in hun vreemde taal minder vaak aan emotionele verstoringen onderworpen zijn, waardoor ze beter in staat zijn om rationeler te beslissen, vooral als het gaat om financiële zaken. Tweetaligen die geconfronteerd worden met investerings- of pensioengerelateerde vragen zouden derhalve betere beslissingen nemen in hun tweede taal (Keysar et al., 2012, p. 667) wat een grote impact op de financiële wereld, de maatschappij en het individu zou kunnen hebben. Met deze kennis zouden in de toekomst wellicht riskante en overhaaste beslissingen in de meest uiteenlopende sectoren vermeden kunnen worden. De impact die een vreemde taal heeft op het nemen van beslissingen en het voelen van emoties speelt ook een belangrijke rol binnen forensisch onderzoek. Marmolejo, Diliberto-Macaluso en Altarriba (2009) ontdekten dat wanneer verdachten in hun tweede taal werden

ondervraagd, ze zich minder emotioneel betrokken voelden bij de vragen. Caldwell-Harris en Ayçiçeği-Dinn (2009, p. 201) concludeerden op basis hiervan dat dit tot onjuiste bekentenissen, het vertellen van leugens of tot een manipulatie van het verhoor zou kunnen leiden. Deze kennis is vooral voor internationaal forensisch onderzoek en de algemene veiligheid van groot belang.

Om meer te weten te komen over de invloed die het spreken in een vreemde taal zou kunnen hebben op de genoemde cognitieve processen heb ik een grote hoeveelheid literatuur geanalyseerd. Deze wordt in de volgende drie hoofdstukken uitgebreid besproken. Er is bewust gebruik gemaakt van zowel recente onderzoeken als onderzoeken uit het verleden, om naast het beantwoorden van de onderzoeksvraag een indruk te krijgen over hoe de aannames die verschillende onderzoekers door de jaren heen deden steeds veranderden.

Ervin (1964), Koven (1998) en Wilson (2013) gingen ervan uit dat het spreken in een vreemde taal leidt tot een verandering van de persoonlijkheid. In hoofdstuk 2 wordt naar een mogelijke onderbouwing van deze stelling gezocht en wordt geprobeerd een antwoord te geven op de vraag: 'Leidt het spreken in een andere taal tot een persoonlijkheidsverandering?'. Elk hoofdstuk wordt afgesloten met een voorlopige conclusie waarin de bevindingen uit het desbetreffend hoofdstuk nogmaals worden samengevat, en telkens wordt geprobeerd om antwoord te geven op de onderzoeksvraag.

Hoofdstuk 3 schetst de kern van dit onderzoek. Hierin worden beide cognitieve processen (het nemen van beslissingen en het voelen van emoties) uitgebreid besproken aan de hand van eerder onderzoek. Ik verwacht dat het spreken in een vreemde taal invloed heeft op cognitieve processen en derhalve op menselijk gedrag. Echter, tegelijkertijd veronderstel ik dat het effect niet wordt veroorzaakt door de taal zelf, maar dat er andere, externe factoren zullen zijn die zelf invloed hebben op taal.

Hoofdstuk 4 richt zich volledig op deze hypothese. Er worden negen externe factoren besproken gebaseerd op de analyse van nieuwe en reeds behandelde literatuur. Zodoende is te achterhalen welke factoren er in welke mate invloed hebben op de talen die mensen spreken, of op de beslissingen die mensen nemen en de emoties die ze voelen.

Als afsluiting volgt de conclusie van deze scriptie waarin een antwoord wordt gegeven op de onderzoeksvraag.

2 Leidt het spreken in een andere taal tot een persoonlijkheidsverandering?

Het spreken in een andere taal heeft invloed op menselijk gedrag. Verschillende onderzoeken die door de jaren heen werden gedaan leverden een scala aan verschillende antwoorden op. Bij deze onderzoeken zijn uiteenlopende methoden gebruikt. Eén van de vragen die wordt opgeworpen is of meertaligheid kan leiden tot een verandering van de persoonlijkheid. Hier zijn verschillende visies op. In dit hoofdstuk zullen een aantal verschillende studies worden beschouwd, die allemaal uitwijzen dat de persoonlijkheid door het spreken in een vreemde taal hoe dan ook verandert.

Ieder mens is uniek en heeft zijn eigen, individuele persoonlijkheid. Eysenck (1971) definieert het begrip persoonlijkheid als de stabiele en duurzame organisatie van het karakter, temperament, intellect en lichaamsbouw van een persoon die een unieke aanpassing aan de omgeving mogelijk maakt. Volgens Roth (2007) wordt de persoonlijkheid bepaald door onze handelingen. Ook hij definieert het begrip als een combinatie van kenmerken van temperament, gevoelens, kennis, en de manier van handelen, praten, communiceren en bewegen (Roth, 2007, p. 19). Persoonlijkheid wordt ook bepaald door gewoonte, de manier waarop iemand zich normaal gesproken gedraagt. Omdat onze persoonlijkheid mede wordt

bepaald door de manier waarop we spreken kwamen verschillende onderzoekers op de gedachte dat het spreken van meerdere talen onze persoonlijkheid zou kunnen veranderen: ‘To speak a second language authentically is to take on a new identity. As with empathy, it is to step into a new and perhaps unfamiliar pair of shoes’ (Guiora, Paluszny, Beit-Hallahmi, Catford, Cooley & Dull, 1975, p. 48). Dit effect, beschreven door Guiora et al. (1975) werd als volgt beschreven door Ellen, een proefpersoon uit een studie van Dewaele (2010a):

Ellen (Engels L1, Russisch L2, Duits L3): “Speaking my L1 is like being in my own skin – a completely natural and comfortable feeling. Using my L2 is perhaps like wearing gorgeous clothes and evening make-up – a not completely natural state of affairs but one which allows me to shine and appear ‘beautiful’ [...].” (Dewaele, 2010a, p. 184).

Uit een groot aantal studies, die zowel in dit hoofdstuk als ook in latere hoofdstukken zullen worden besproken, bleek dat tweetalige proefpersonen vaker aangaven zich anders te voelen of zelfs het gevoel hadden dat ze hun persoonlijkheid aanpasten wanneer ze van taal veranderden. In de vroege jaren 60 deed sociolinguïst Ervin onderzoek naar het gedrag van meertaligen. Met behulp van een *Thematic Apperception Test (TAT)* heeft ze onderzocht of Frans-Engels meertaligen verschillende persoonlijkheden tentoonspreidden wanneer ze zowel in het Engels als in het Frans een verhaal moesten vertellen naar aanleiding van het zien van één bepaalde afbeelding. Expliciet bestond de taak eruit om per afbeelding een verhaal van drie minuten te vertellen en aan te geven wat er precies gebeurt, wat er al gebeurd zou kunnen zijn, wat in de toekomst zou gaan gebeuren en wat de karakters denken en voelen (Ervin, 1964). Het experiment zelf werd uitgevoerd met 64 volwassen Fransen die in Frankrijk waren opgegroeid, maar allemaal reeds meer dan vier jaar in de Verenigde Staten woonden (het gemiddelde verblijf was 12 jaar en 40 van de 64 waren getrouwd met een Amerikaanse partner). Met behulp van interviews werd van tevoren bepaald hoe goed ze in staat waren om beide talen te spreken en hoe vaak ze beide talen gebruikten. Het experiment werd in twee fasen gedaan: eerst in de ene taal en zes weken later in de andere taal. Achteraf werden de verhalen geanalyseerd en werden de verschillende onderwerpen bekeken die de deelnemers in de verhalen hadden verwerkt.

De resultaten van de studie laten zien dat er een duidelijk verschil zit in de manier waarop één en dezelfde afbeelding wordt beschreven door één en dezelfde persoon, afhankelijk van of deze de ene of de andere taal gebruikt. In de verhalen die in het Frans werden verteld, was de aandacht vooral gericht op schuld, de dominantie van ouders en verbale agressie naar mensen van dezelfde leeftijd. In het Engels daarentegen lag de focus meer op de prestaties van vrouwen, verbale agressie naar ouders, fysieke agressie en het ontkennen van schuld. Dit experiment liet dus duidelijk zien dat mensen zich afhankelijk van de taal die ze spraken, anders gedroegen, wat aan hun gedachten, gevoelens en handelingen afgelezen kon worden. Ervin (1964) speculeerde dat een mogelijke verklaring voor het grote verschil terug te voeren is op de ervaringen die de mensen in een andere cultuur hebben opgedaan, en dat deze werden gelinkt aan de verhalen en door de taal werden uitgedrukt (Ervin, 1964). Ondanks het feit dat Ervin zich ervan bewust was dat elke taal in een bepaalde context wordt verworven sluit ze af met de conclusie dat de resultaten er wel op wijzen dat tweetaligen twee persoonlijkheden hebben, als men ervan uitgaat dat persoonlijkheid wordt bepaald door onder andere de verbale houding (Ervin, 1964).

Uit een studie van Koven (1998) blijkt eveneens dat taal invloed heeft op de persoonlijkheid. Gedurende anderhalf jaar deed Koven onderzoek naar ‘verschillende zelden’ van vrouwelijke tweetalige Franse volwassenen wier ouders uit Portugal waren geïmmigreerd. Ze ging ervan uit dat het sociolinguïstische repertoire waarover de tweetaligen beschikken een grote rol speelt en dat het de mensen de mogelijkheid geeft verschillende ‘zelden’ te presenteren (Koven, 1998). De testpersonen spraken beide talen vloeiend en

hadden nog steeds contact met hun familie in Portugal. De focus van het onderzoek lag net zoals in het onderzoek van Ervin (1964) op het vertellen van een verhaal. Echter, Koven (1998) analyseerde hoe de proefpersonen zichzelf presenteerden wanneer ze een persoonlijk verhaal moesten vertellen over belangrijke gebeurtenissen in hun leven. Deze verhalen moesten zowel in het Frans als in het Portugees worden verteld, telkens aan een leeftijdsgenoot die eveneens Frans-Portugees tweetalig was. De leeftijdsgenoten werden alleen als gesprekspartners ingezet om de conversatie die de proefpersonen moesten voeren natuurlijker te maken. Aansluitend werden de proefpersonen geïnterviewd en moesten ze aangeven wat ze tijdens het vertellen van het verhaal hadden ondervonden. Hieruit bleek een verschil met betrekking tot de door de proefpersonen gepresenteerde persoonlijke eigenschappen naar voren te komen, dat afhankelijk was van de taal waarin het verhaal door hun werd verteld. Het was opvallend dat de vrouwen veel beter opkwamen voor zichzelf wanneer het verhaal in het Frans werd verteld dan in het Portugees (Koven, 1998). Ook werden de proefpersonen door hun interviewers, afhankelijk van de factor taal, heel anders waargenomen. Een van de proefpersonen werd als ‘an angry hip suburbanite’ (Koven, 1998, p. 436) beschreven wanneer ze Frans sprak, maar Portugees sprekend kwam ze over als een ‘frustrated, but patient, well-mannered bank customer who does not want attention drawn to the fact that she is an émigré’ (Koven, 1998, p. 436). Beide beoordelingen kwamen van dezelfde interviewer.

Ook al laten de resultaten zien dat mensen afhankelijk van de taal die ze spreken, zich heel duidelijk anders gedragen, toch concludeerde Koven (1998) dat de proefpersonen geen andere rol aannemen wanneer ze de ene of de andere taal gebruiken. Ze ging ervan uit dat de interactie met andere tweetalige leeftijdsgenoten, die dezelfde taalkundige *cultural frames* delen, hiervoor verantwoordelijk zou kunnen zijn (Koven, 1998, p. 436). Ook de context waarbinnen het experiment werd gedaan en de functies die de deelnemers in het experiment hadden zou dus een mogelijke verklaring voor de verschillen kunnen zijn (Koven, 1998).

De onderzoekers Ramírez-Esparza, Gosling, Benet-Martínez, Potter en Pennebaker (2006) hebben onderzocht of meertaligen over twee of meer persoonlijkheden beschikken. Daarbij kwamen ze tot de conclusie dat het zogenoemde *cultural frame switching* invloed heeft op iemands persoonlijkheid. In hun onderzoek hebben ze onderzocht of Spaans-Engelse meertaligen afkomstig uit de Verenigde Staten of Mexico twee verschillende persoonlijkheden vertonen wanneer ze de ene dan wel de andere taal gebruiken. Van tevoren werd nagegaan of alle deelnemers beide talen regelmatig gebruikten en ze deze vloeiend konden spreken.

Voor hun onderzoek is gebruik gemaakt van een *Big Five Personality Dimensions Test* waarin gekeken wordt naar de volgende eigenschappen: *Extraversion*, *Agreeableness*, *Conscientiousness*, *Openness* and *Neuroticism*. De deelnemers moesten deze vragenlijst twee keer invullen: een keer in het Spaans en een keer in het Engels. In totaal werden drie verschillende samples afgenomen waarin de onderzoekers elke keer hetzelfde patroon zagen terugkomen. Wanneer de proefpersonen het experiment in het Engels uitvoerden waren hun scores hoger voor de persoonlijkheidsdimensies *Extraversion*, *Agreeableness* en *Conscientiousness* en minder hoog voor *Neuroticism* in vergelijking met de resultaten uit de Spaanse versie (Ramírez-Esparza et al., 2006). Deze uitkomsten staaften het feit dat meertaligen andere persoonlijkheidskenmerken laten zien wanneer ze een andere taal spreken. Voordat de drie samples werden uitgevoerd werd een controlestudie ontworpen waarin een groot aantal eentaligen het experiment (deze keer online) hetzij in het Spaans, dan wel in het Engels uitvoerden met als doel hun persoonlijkheidsverschillen te kunnen documenteren. Maar ook uit dit experiment kwam naar voren dat Engelssprekende proefpersonen hoger scoorden voor *Extraversion*, *Agreeableness* en *Conscientiousness* (Ramírez-Esparza et al., 2006).

De onderzoekers concludeerden dat het effect dat het gebruik van vreemde talen heeft op de persoonlijkheid als *Cultural Frame Switching* (CFS) verklaard kan worden. Dit verschijnsel laat zien dat biculturelen (mensen die twee geïnternaliseerde culturen hebben) de neiging hebben hun interpretatie van de wereld te veranderen (Ramírez-Esparza et al., 2006). Dit is afhankelijk van hun geïnternaliseerde culturen, als reactie op signalen in hun omgeving, zoals bijvoorbeeld taal (Ramírez-Esparza et al., 2006). Volgens de onderzoekers heeft taal dus het vermogen om een CFS te *primen* en heeft taal niet alleen invloed op iemands persoonlijke waarden of visies, maar ook op iemands persoonlijkheid (Ramírez-Esparza et al., 2006). Wanneer tweetaligen dus switchen tussen hun talen nemen ze de wereld anders waar en tonen ze verschillende persoonlijkheden.

Veltkamp, Recio, Jacobs en Conrad (2013) deden onderzoek naar de vraag of persoonlijkheid wordt gemoduleerd door taal. Volgens hun dragen mensen sowieso sociale maskers en zou het dus even zo goed kunnen dat men een andere 'ik' kan aannemen door het spreken in een andere taal (Veltkamp et al., 2013). Ze vroegen zich af of de dimensies van een persoonlijkheid kunnen veranderen op het moment dat men een andere taal spreekt. Omdat ze ervan uitgingen dat de studie van Ramírez-Esparanza et al. (2006) de enige studie was die al eerder met een persoonlijkheidstest had gewerkt, hebben ze hun eigen onderzoek hierop aangepast en een soort vervolgonderzoek ontworpen. Omdat het onderzoek van Ramírez-Esparanza et al. (2006) aandacht had besteed aan tweetaligen die op vroege leeftijd hun tweede taal hadden verworven, richtte dit onderzoek zich op tweetaligen die op latere leeftijd hun tweede taal leerden. Met een persoonlijkheidstest zijn de reacties van Duitse en Spaanse tweetaligen vergeleken. In totaal waren er 68 deelnemers, die van tevoren allemaal deelnamen aan een interview om hun vaardigheid in beide talen te testen. Alle deelnemers hadden hun tweede taal pas na hun twaalfde geleerd en daarom was het belangrijk om te testen of ze voldoende taalkennis hadden. Ook werd een EEG-experiment gedaan terwijl de proefpersonen een *lexical decision task* moesten uitvoeren in het Duits of in het Spaans. Ook dit diende slechts ter controle van de taalvaardigheid. Voor en na het EEG-experiment moesten de proefpersonen een schriftelijke versie van de *NEO five factor personality test* doen.³ De testtaal kwam steeds overeen met de taal uit het EEG-experiment. Echter, het experiment werd alleen in Duitsland en niet in Spanje uitgevoerd, wat misschien invloed kan hebben gehad op de resultaten van de proefpersonen. Alle proefpersonen werden in beide talen getest. Beide groepen scoorden in de *NEO five factor personality test* hoger op *Extraversion* en *Neuroticism* wanneer Spaans de testtaal was, onafhankelijk van wat hun moedertaal was. Wanneer de test in het Duits werd gedaan waren de scores voor *Agreeability* het hoogst. Deze resultaten zijn een bewijs voor *cultural frame shifts*. De onderzoekers concludeerden dat het leren van een tweede taal dus niet alleen persoonlijke voordelen heeft, maar het ook mogelijk maakt dat mensen hun eigen persoonlijkheid op verschillende manieren kunnen waarnemen en presenteren (Veltkamp et al., 2013).

De resultaten uit hun studie kwamen dus overeen met de resultaten uit het onderzoek van Ramirez-Esparza, et al. (2013) waarin werd getoond dat de *personality test scores* van tweetaligen worden beïnvloed door de taal waarin de test wordt gedaan (Veltkamp et al., 2013). Ook Hull (1990) kwam al tot de conclusie dat er verschillende persoonlijkheden te onderscheiden zijn wanneer een vragenlijst in verschillende talen wordt ingevuld (Hull, 1990, geciteerd in Ożańska-Ponikwia, 2012, p. 223). De onderzoekers concludeerden dat hun resultaten de aanname dat taal invloed heeft op de persoonlijkheid bevestigen. Tevens zeggen ze dat de complexe interacties van taal met verschillende culturele variabelen en de relatie tussen groepen en sociale netwerken die invloed hebben op onze persoonlijkheid nog niet duidelijk zijn, en dat er zeker vervolgonderzoek naar moet worden gedaan.

³ <http://www.personalitytest.org.uk/>

Ook Wilson (2013) deed onderzoek naar de relatie tussen persoonlijkheid en meertaligheid, respectievelijk de gevoelens die mensen ervaren wanneer ze een vreemde taal spreken. Zij kwam tot de conclusie dat men met het spreken in een andere taal ook een andere ziel krijgt. Om dit te kunnen testen, en om te kunnen achterhalen of bepaalde persoonlijkheidseigenschappen ervoor verantwoordelijk zouden kunnen zijn dat mensen zich anders voelen, werd een twee-fasenstudie uitgevoerd. Hieraan hebben 1414 meertalige proefpersonen deelgenomen, die allemaal antwoord op dezelfde vraag uit het *Bilingualism and Emotions questionnaire* (BEQ) moesten geven: ‘Do you feel like a different person sometimes when you use your different languages?’.⁴ Uit de antwoorden die de proefpersonen gaven, ontstond een corpus van 28.000 woorden (Wilson, 2013). De antwoorden lieten zich in vijf grote categorieën indelen: ‘expressions with ‘more’; changes in ways of acting; changes in self-expression; changes in paralinguistic features and intonation; and references to the concept of identity’ (Wilson, 2013, p. 301). De meeste uitingen met ‘more’ waren gekoppeld aan positieve adjectieven zoals zelfverzekerd, intelligent of intellectueel. ‘Changes in way of acting’ werden vaak in verbinding gebracht met het begrip ‘performance’. Proefpersonen deden de volgende uitspraken: “*It is like acting a part in a play*”, “*I feel like I was acting out somebody else’s role*”, “*It is like putting on a mask*” (Wilson, 2013, p. 301). De participanten waren zich er wel van bewust dat ze zich anders voelden, en ook door anderen anders werden gezien: “*I have a different personality when speaking Spanish, one I never knew existed before!*”, “*People say that my face changes when I speak L2 and I look happier*” en “*It is great to have two distinct- perceived- identity*” (Wilson, 2013, p. 302).

De tweede fase van het experiment bestond uit een *feeling questionnaire* die was toegespitst op de antwoorden die al in het BEQ werden gegeven. Ook moesten de deelnemers - net zoals in het onderzoek van Ramírez-Esparza et al. (2006) - een *Big Five Personality Test* doen. Hieraan hebben 172 volwassen meertaligen deelgenomen. De analyse toonde een negatieve correlatie tussen het zich anders voelen tijdens het spreken in een vreemde taal en de eigenschap ‘extraversie’. Deze uitkomst verklaarde waarom deelnemers die hadden aangegeven zich minder sociaal te gedragen in hun moedertaal, een tweede taal als masker of kostuum beschouwen dat hun de mogelijkheid geeft zich comfortabeler te voelen en te gedragen of hun onzekerheid te verbergen (Wilson, 2013). Volgens Wilson is taal een *element van performance* dat het mogelijk maakt dat mensen zich persoonlijk vrij voelen, zichzelf op een nieuwe manier kunnen ontdekken en door buitenstaanders anders waargenomen kunnen worden.

2.1 Conclusie

Zoals de besproken literatuur laat zien kan geen eenduidig antwoord op de vraag ‘Leidt het spreken in een andere taal tot een persoonlijkheidsverandering?’ worden gegeven, omdat zelfs onderzoekers die wél van een persoonlijkheidsverandering uitgaan aangeven dat er andere externe factoren moeten bestaan (zoals bijvoorbeeld context of cultuur) die het gevoel van een verandering opwekken.

Omdat Ervin (1964) ervan uitging dat de factor ‘cultuur’ wellicht van invloed zou kunnen zijn op haar onderzoek werden van tevoren een aantal verwachtingen verzameld over hoe Amerikanen of Fransen zich zouden kunnen gedragen om deze later met de resultaten te kunnen vergelijken en eventueel uit te sluiten. Ook werd er van tevoren gebruik gemaakt van een monolinguisitische controlegroep, maar deze werd zelf niet getest. In plaats daarvan werden er resultaten uit eerdere studies overgenomen. Ook het onderzoek van Ramírez-Esparza et al. (2006) laat zien dat er werd nagedacht over externe factoren die van invloed

⁴ Vraag 33 uit het Web questionnaire Bilingualism and Emotions (Dewaele & Pavlenko, 2001-2003).

zouden kunnen zijn op taal. In het experiment werd bewust voor de talen Engels en Spaans gekozen omdat ervan uit werd gegaan dat moedertaalsprekers van het Spaans andere normen en waarden hebben dan sprekers van het Engels. Dat cultuur van invloed is op het ‘zich anders voelen’ wordt duidelijk aan hand van de *cultural frame switch*, die ertoe leidt dat taal de cultuurspecifieke waarden, houdingen en gedachten van de tweetaligen beïnvloedt, wat een gedragsverandering tot gevolg heeft. Antwoorden die de participanten gaven, reflecteerden dus bepaalde waarden die met de cultuur en derhalve de taal geassocieerd zijn. Omdat met elke taal andere normen en waarden worden geassocieerd zal afhankelijk van welke taal wordt gesproken een ander gedrag worden vertoond. Ook uit het onderzoek van Wilson (2013) bleek dat *cultural frame switch* van toepassing is. Volgens haar veranderen tweetaligen hun blik en de manier waarop ze zich presenteren wanneer ze geconfronteerd worden met stimuli die relevant zijn in een bepaalde cultuur. Omdat ervan uit kan worden gegaan dat externe factoren zoals cultuur invloed hebben op taal, zal hier in hoofdstuk 4 uitgebreid op worden ingegaan. Echter, aan de hand van de bekeken literatuur kan op dit moment nog geen antwoord op de onderzoeksvraag worden gegeven. Wel is duidelijk dat taal in ieder geval invloed heeft op menselijk gedrag. De verschillende onderzoeken (Ervin, 1964; Koven, 1998; Ramírez-Esparza et al., 2006; Veltkamp et al., 2013; Wilson, 2013) lieten allemaal zien dat mensen zich duidelijk anders gedragen wanneer ze in een andere taal antwoord geven op de experimentele vragen. In hoeverre het spreken in een andere taal invloed heeft op cognitieve processen zoals het nemen van beslissingen en het voelen van emoties zal daarom in het volgende hoofdstuk worden besproken.

3 De invloed van een vreemde taal op cognitieve processen

Zoals reeds besproken heeft het spreken in een vreemde taal invloed op menselijk gedrag. De genoemde onderzoeken laten zien dat mensen vaak zelf aangeven zich anders te voelen en dat zij ook door anderen anders worden ervaren. Wat gebeurt er met ons wanneer we het gevoel hebben iemand anders te worden? Diverse studies laten zien dat het spreken in een vreemde taal niet alleen het gevoel geeft even een andere persoonlijkheid te hebben, maar ook dat emoties daadwerkelijk anders kunnen worden ervaren. Andere onderzoeken tonen aan dat mensen, als ze tijdelijk een andere taal spreken, ook andere beslissingen nemen om bijvoorbeeld een bepaald probleem op te lossen. In dit hoofdstuk worden een aantal studies met elkaar vergeleken, om meer te weten te komen over de cognitieve processen *beslissingen* en *emoties*. In hoeverre het spreken in een vreemde taal invloed heeft op de beslissingen die men neemt wordt besproken in paragraaf 3.1. Of de taal die men spreekt invloed heeft op onze gevoelens wordt in paragraaf 3.2 behandeld. Ook de impact van taboe- en scheldwoorden zal worden besproken, evenals in hoeverre deze iets kunnen voorspellen over het anders ervaren van bepaalde emoties tijdens het spreken in een vreemde taal. Aan het eind van het hoofdstuk kan dan antwoord op de onderzoeksvraag gegeven worden: Heeft het spreken in een tweede taal invloed op cognitieve processen zoals het nemen van beslissingen en het voelen van emoties?

3.1 Beslissingen

Om te kunnen begrijpen hoe besluitvorming tot stand komt is een klein uitstapje naar de psychologie nodig. Psychologen gaan ervan uit dat onze redeneringen berusten op twee verschillende manieren van denken. Wanneer mensen een probleem op willen lossen worden twee psychologische processen in gang gezet (Keysar, et al., 2012). De onderzoekers Stanovich en West (2000) noemen deze twee processen *System 1* en *System 2*.

Deze theorie berust op het *dual proces model* dat op de psycholoog en filosoof William James (1890) terug te voeren is. *System 1* beschrijft een onbewust proces dat inhoudt dat mensen op basis van hun intuïties, emoties en neigingen tot een oplossing komen. *System 2* daarentegen beschrijft veeleer een systematische en analytische verwerking van het probleem waarbij mensen bewust naar een oplossing zoeken (Kahneman, 2003; Stanovich & West, 2000).

Zouden mensen altijd dezelfde beslissingen nemen onafhankelijk van de taal die ze spreken? Volgens Keysar et al. (2012) bestaat de mogelijkheid dat het spreken in een vreemde taal ervoor zou kunnen zorgen dat mensen meer leunen op systematische processen. Als verklaring hiervoor gaven Keysar et al. (2012, p. 661) aan dat een vreemde taal een *distancing mechanism* versterkt dat ervoor zorgt dat mensen omschakelen van een intuïtieve manier van denken naar een reflecterende manier van denken. Keysar et al. (2012) ontdekten dat het spreken in een vreemde taal invloed heeft op de besluitvorming, meer in het bijzonder dat het spreken in een vreemde taal *decision-making biases* vermindert (Keysar et al., 2012, p. 661). Om te laten zien hoe dat gebeurt hebben Keysar et al. (2012) een onderzoek gedaan waarin tweetaligen een *problem solving task* moesten uitvoeren, ofwel in hun moedertaal (Engels), ofwel in hun tweede taal (Japans). Alle deelnemers hadden hun tweede taal in een schoolse omgeving en op latere leeftijd geleerd.

Aan de hand van een eerste experiment is de impact onderzocht die het spreken in een vreemde taal heeft op het *framing effect* van risicohoudingen (Keysar, et al., 2012).⁵ Dit *framing effect* verwijst naar het feit dat mensen normaal gesproken risicomijdend zijn wanneer het gaat om potentiële winst en bereid zijn risico te nemen wanneer het gaat om verlies (Gonzalez, Dana, Koshino, & Just, 2005). Uit het experiment bleek dat het *framing effect* verdween wanneer de keuzemogelijkheden in de vreemde taal werden aangeboden. De groep werd gesplitst in twee helften om het experiment in beide talen af te kunnen nemen. De proefpersonen kregen het volgende verhaal te zien: Er is een ziekte ontstaan die 600.000 mensen zal doden. Er staan twee geneesmiddelen ter beschikking om de mensen te redden. Met geneesmiddel A kunnen 200.000 levens worden gered, met geneesmiddel B bestaat een kans van 33,3% om alle 600.000 levens te redden en een kans van 66,6% dat niemand overleeft. Dit probleem werd *geframed* op twee verschillende manieren (*gain-frame-* en *loss-frame-*versie). In de *loss-frame-*versie werd aangegeven dat geneesmiddel A ervoor zorgt dat 400.000 mensen zullen overlijden en met geneesmiddel B bestaat een kans van 33,3% dat niemand overlijdt en een kans van 66,6% dat 600.000 mensen overlijden (Keysar et al., 2012). Beide verhalen waren dus eigenlijk identiek, met als enige verschil dat het eerste verhaal *geframed* was met betrekking op winst (hoeveel mensen gered kunnen worden) en het andere verhaal *geframed* was op verlies (hoeveel mensen zouden overlijden). De resultaten lieten zien dat een groot deel van de proefpersonen die het *gain-frame-*probleem te zien kregen voor de zekere optie (A) koos. Echter, veel minder mensen kozen voor optie A in de *loss-frame-*versie. Dit effect was stevast merkbaar wanneer de participanten het experiment in hun moedertaal deden. Wanneer ze het experiment in hun vreemde taal deden waren de uitkomsten voor de *gain-* en de *loss-frame-*versie bijna gelijk (proefpersonen kozen in beide versies voor de zekere optie). Deze resultaten ondersteunen de hypothese van Keysar et al. (2012), namelijk dat tweetaligen in hun vreemde taal eerder geneigd zijn om rationele beslissingen te nemen. Ook laten de resultaten zien dat het *framing effect* verdween, wanneer beslissingen in een tweede taal moesten worden genomen.

In een tweede experiment uit de studie van Keysar et al. (2012) werden moedertaalsprekers van het Engels getest die Spaans als tweede taal spraken. Elke deelnemer kreeg vijftien dollar in briefjes van één dollar waarvan ze per weddenschap één dollar moesten inzetten. Per weddenschap mochten ze zelf kiezen of ze de dollar wilden houden of

⁵ Er werden ook nog vier andere experimenten gedaan om de impact te onderzoeken. Echter, deze worden hier niet behandeld.

de weddenschap wilden riskeren met de kans anderhalve dollar extra te winnen bij een spelletje kop of munt. Zodoende kon er per ronde ofwel tweeëneenhalve dollar worden gewonnen of niets. De studenten die het probleem in het Engels hadden doordacht waren gefocust op de angst elke weddenschap te verliezen en gingen de weddenschap slechts in 54% van de gevallen aan. Daarentegen, studenten die het experiment in het Spaans deden, gingen dezelfde weddenschappen in 71% van de gevallen aan.

De proefpersonen waren in beide hier besproken experimenten geneigd om de zekere en/of voordeligere optie te kiezen wanneer ze het experiment in hun tweede taal deden. Keysar et al. (2012) speculeerden dat dit komt omdat het afwegen van de verschillende opties in een tweede taal ervoor zorgt dat mensen meer rationeel en systematisch denken. In vergelijking met de moedertaal bestaat er blijkbaar een psychologische en emotionele distantie tot de vreemde taal die ertoe leidt dat men geen emotionele beslissingen kan nemen. De vermindering van deze *emotional resonance* komt tot stand, omdat men niet met de tweede taal is opgegroeid en men daardoor niet zo veel emotionele herinneringen heeft die geassocieerd kunnen worden met bepaalde woorden of frasen. Dit maakt een tweede taal dus minder emotioneel en meer rationeel (Keysar et al., 2012). Afsluitend concludeerden de onderzoekers dat mensen die hun tweede taal op dagelijkse basis gebruiken en er veel beslissingen in moeten nemen minder geremd zijn om bijvoorbeeld over hun spaargeld, investeringen of pensioen te beslissen. Het spreken in een vreemde taal zorgt dus voor een gereduceerde *myopic loss aversion* (Keysar et al., 2012).⁶

De onderzoekers Costa et al. (2014) waren eveneens benieuwd of het spreken in een vreemde taal invloed heeft op de beslissingen die mensen nemen. Om de juistheid daarvan te testen werden twee experimenten uitgevoerd waarin de proefpersonen gevraagd werden 'dilemma-verhalen' te lezen en aan de hand daarvan een bepaalde beslissing te nemen. De resultaten lieten zien dat mensen meer utilitaristische beslissingen namen wanneer ze het dilemma-verhaal in hun tweede taal lazen en beoordeelden. Volgens Costa et al. (2014) laten deze resultaten zich door een verminderde emotionele reactie verklaren, een reactie die door het spreken in een vreemde taal wordt uitgelokt. Dit zal het moeilijker maken om intuïtieve emotionele twijfels te voelen. De psychologische distantie die door het spreken in een vreemde taal ontstaat zorgt ervoor dat mensen sneller utilitaristisch handelen (Costa et al., 2014). Aan het eerste experiment deden meer dan 300 tweetalige proefpersonen mee die hun tweede taal op latere leeftijd hadden geleerd. Het experiment werd in de VS, Korea, Frankrijk en Israël afgenomen. De proefpersonen kregen de *footbridge*-versie (1) uit het bekende *trolley dilemma* (Thomson, 1985) te zien, inclusief een afbeelding van de beschreven situatie.

(1) Je staat op een spoorbrug. Onder je rijdt een trein met volle snelheid in de richting van vijf nietsvermoedende mensen die werkzaam zijn op het spoor. De enige manier om te voorkomen dat de trein de mensen overrijdt is door de dikke man die naast jou op de brug staat naar beneden te duwen. Met zijn gewicht zou hij de trein kunnen stoppen en de vijf mensen redden. Echter, de man zal het zelf niet overleven. Zou je hem duwen?⁷

De helft van de groep kreeg de beschrijving in zijn moedertaal, de andere helft in zijn tweede taal te lezen. Het duwen van de man wordt gezien als een utilitaristische beslissing omdat door het offeren van één man vijf andere levens gered kunnen worden wat beter is voor het grotere geheel. 20% van de deelnemers nam de utilitaristische beslissing wanneer het verhaal in hun moedertaal werd getoond. Echter, wanneer proefpersonen het verhaal in hun tweede taal te zien kregen maakte 33% een utilitaristische keuze. Op basis van deze resultaten concludeerden Costa et al. (2014) dat de meeste proefpersonen geen actie ondernamen omdat

⁶ *Myopic loss aversion* is het fenomeen waarbij mensen plotseling sterk risicomijdend gedrag vertonen naar aanleiding van actuele gebeurtenissen, en op dat moment niet meer op lange termijn denken.

⁷ uit Thomson (1985), eigen vertaling.

het duwen van de man emotioneel afschuwelijk is. Zoals in paragraaf 3.2 zal worden besproken leiden vreemde talen tot minder emotionele impact dan de moedertaal. Hierop gebaseerd concludeerden Costa et al. (2014) dat hoe afschuwelijk het ook is om die ene man te offeren, het minder afschuwelijk schijnt te voelen wanneer men er in een vreemde taal over nadenkt. Om hun hypothese te toetsen hebben de onderzoekers een tweede experiment uitgevoerd. Deze keer werden alleen moedertaalsprekers van het Engels en het Spaans getest die telkens de andere taal als tweede taal beheersten. Ze kregen twee verschillende versies van het *trolley dilemma*: een keer de *footbridge*-versie en een keer een *switch*-versie (2).

(2) Er rijdt een trein op een spoor waar vijf mensen werkzaam zijn. De trein zal de mannen overrijden. Echter, er bestaat een mogelijkheid om dit te voorkomen. Je moet een hendel overhalen wat ervoor zorgt dat de trein naar een ander spoor wordt geleid waar maar één man op staat die door de trein overreden zal worden. Zou je de hendel overhalen?⁸

Het overhalen van een hendel lijkt emotioneel en fysiek veel makkelijker te zijn dan een man van een brug te duwen. De resultaten uit experiment 2 lieten zien dat 81% van de deelnemers de hendel overhaalde wanneer ze het *switch*-dilemma-verhaal in hun moedertaal hadden gelezen en 80% wanneer ze het verhaal in hun tweede taal hadden gelezen. Echter, in het *footbridge*-verhaal werden andere resultaten geboekt. 18% van de proefpersonen besloot om de man van de brug te duwen wanneer ze het verhaal in hun moedertaal lasen. Daarentegen koos 44% voor deze optie wanneer het verhaal in hun tweede taal werd getoond (Costa, et al., 2014). De resultaten lieten zien dat de utilitaristische beslissingen in het *footbridge*-verhaal toenamen wanneer deze in een vreemde taal werden genomen. Echter, een vreemde taal had geen effect op de beslissingen die in het *switch*-verhaal werden gemaakt (Costa, et al., 2014).

Corey en Costa (2015) ondersteunen de resultaten die Costa et al. (2014) eerder hadden verkregen. De invloed die een vreemde taal op morele beslissingen heeft werd nog eens nader beschouwd. De onderzoekers kwamen tot de conclusie dat het spreken in een vreemde taal bij moeilijke beslissingen leidt tot meer utilitaristische beslissingen (Corey & Costa, 2015). Omdat deze resultaten in diverse studies onder verschillende populaties gevonden konden worden, gaan Corey en Costa (2015) ervan uit dat het effect niet wordt veroorzaakt door één bepaalde taal of één bepaalde cultuur waar de proefpersonen uit vandaan kwamen. Ze speculeerden dat de taalvaardigheid waarover men in een vreemde taal beschikt van invloed is op het gedrag dat mensen vertonen wanneer ze een vreemde taal spreken. Corey en Costa (2015) nemen aan dat het verwerken van binnenkomende informatie in een vreemde taal moeilijker en tijdsintensiever is en op gecontroleerde processen berust. Emotionele reacties daarentegen lijken minder actief te zijn in deze context (Corey & Costa, 2015). Ook al is niet duidelijk wat het *foreign language effect* precies veroorzaakt, er wordt wel van uitgegaan dat de beslissingen die mensen in een vreemde taal nemen, gebaseerd zijn op de consequenties die ze van hun beslissingen verwachten en minder op de actie of de context zelf (Corey & Costa, 2015).

In 2015 publiceerden de onderzoekers Geipel, Hadjichristidis, & Surian twee verdere onderzoeken naar dit effect. In hun eerste studie analyseerden ze hoe het spreken in een vreemde taal invloed heeft op morele beoordelingen. Ze lieten proefpersonen situaties beoordelen op hun morele onjuistheid (Geipel, Hadjichristidis, & Surian, 2015a). Hieruit bleek dat wanneer mensen hun tweede taal gebruiken ze de verschillende situaties als minder ernstig beoordelen. De onderzoekers gingen ervan uit dat de invloed die een vreemde taal heeft op het oordeelsvermogen veroorzaakt wordt door een gereduceerde activatie van sociale en morele normen (Geipel et al., 2015a). Marian en Neisser (2000) stelden dat mensen de

⁸ uit Thomson (1985), eigen vertaling.

bestaande sociale en morele normen tijdens interactie met andere sprekers van hun moedertaal verwerven. Deze worden tijdens het spreken in een vreemde taal minder sterk waargenomen, omdat een moedertaal dit soort normen veel beter kan activeren. De onderzoekers ontdekten dat proefpersonen die de testen in hun tweede taal deden minder soeverein waren met betrekking tot de beslissingen die ze moesten nemen. Ook zagen ze dat mensen in het algemeen minder strenge of harde beslissingen namen wanneer ze dat in hun L2 deden.

In hun tweede studie onderzochten Geipel et al. (2015b) welke impact het *foreign language effect* heeft op morele beoordelingen, en wat de correlatie is met emoties en normen, en of en waarom het presenteren van morele dilemma's in een vreemde taal invloed heeft op de morele beoordelingen die mensen nemen. Hun onderzoek berust eveneens op het *footbridge*- en het *switch*-dilemma. Ze ontdekten dat een vreemde taal invloed had op de morele beslissingen die mensen namen wanneer ze moeilijke morele kwesties moesten beoordelen (Geipel et al., 2015b). Ze vonden een *foreign language effect* in het *footbridge*-dilemma, maar niet in het *switch*-dilemma. Dit houdt in dat een vreemde taal invloed had op de morele beslissingen die mensen in het *footbridge*-dilemma namen. Omdat men in dit verhaal zelf degene is die iemand bewust moet offeren door fysiek geweld toe te passen (te duwen) werd dit verhaal als heel persoonlijk geclassificeerd. Een vreemde taal had overigens geen invloed op beslissingen die mensen in het *switch*-dilemma namen, dat als onpersoonlijk werd geclassificeerd (Geipel et al., 2015b). Echter, in een ander onpersoonlijk dilemma-verhaal dat ze als test hebben gebruikt, werd wel een *foreign language effect* gevonden. Het verhaal beschrijft een situatie waarin iemand een portemonnee op straat vindt, waarin een behoorlijk bedrag zit. De vinder besluit het geld te houden, maar is wel bereid om de portemonnee aan de rechtmatige bezitter terug te sturen. De proefpersonen kregen de opdracht deze handeling op een 7-punt schaal op haar rechtmatigheid te beoordelen. De resultaten lieten zien dat de proefpersonen het houden van het geld als 'meer toegestaan' interpreteerden wanneer ze deze beslissing in hun vreemde taal moesten nemen. Volgens Geipel et al. (2015b) speelt taalvaardigheid een grote rol. Hoe minder vloeiend iemand een taal beheerst, des te eerder hij of zij een niet-morele actie zal goedkeuren, omdat een tweede taal minder is verankerd in het emotionele systeem dan de moedertaal (Pavlenko, 2005). Op basis hiervan stelden Geipel et al. (2015b) vast dat een *foreign language effect* niet afhankelijk is van de persoonlijkheid (*footbridge*) of onpersoonlijkheid (*portemonnee*) van een verhaal, maar dat sociale en morele regels hier een rol moeten spelen. Geipel et al. (2015b) concludeerden dat het *switch*-dilemma geen strafbare actie inhield, omdat de taak die men daarin moest uitvoeren slechts het overhalen van een hendel was. Echter, de heersende sociale en morele regels in de maatschappij staan niet toe dat we mensen van bruggen duwen en gevonden portemonnees zelf houden (Geipel et al., 2015b). Daarom was hun volgende conclusie dat een vreemde taal invloed moet hebben op de morele beslissingen die mensen nemen, doordat die de mentale bereikbaarheid van sociale en morele regels reduceert.

3.2 Emoties

Emoties zijn van groot belang in de dagelijkse interactie met onze medemens (Wierzbicka, 1992; Foolen, 2015). Ożańska-Ponikwia (2013) definieert 'emoties' als een complexe psychofysiologische ervaring van de gemoedstoestand van een individu waar biochemische (interne) en externe processen invloed op hebben (Ożańska-Ponikwia, 2013, p. 3). Myers (2010, p. 498) interpreteert het begrip als een mix van fysiologische opwindings, expressief gedrag, bewust waargenomen gedachten en gevoelens die geassocieerd worden met humeur, temperament, persoonlijkheid en motivatie. Evans (2002) daarentegen beschrijft emoties als aangeleerd gedrag dat in combinatie met andere culturele waarden wordt overgedragen: '[...] you must first see others being joyful before you can feel joy' (Evans, 2002, p.4). Volgens

Markus & Kitayama (1991) hebben mensen die in verschillende culturen leven verschillende percepties van hun eigen zelf en dat van anderen. Deze percepties hebben wederom invloed op persoonlijke ervaringen, zoals waarneming, emoties en motivatie. Dit zou dus kunnen betekenen dat aan een bepaalde cultuur ook bepaalde emoties zijn gekoppeld en dat mensen die in verschillende culturen leven ook verschillende emoties ervaren. Ożańska-Ponikwia verwees daarbij naar een onderzoek van Pavlenko (2008) waaruit bleek dat mensen wel altijd dezelfde emoties voelen, maar dat het spreken van meerdere talen invloed heeft op de manier waarop we emoties waarnemen en tot uitdrukking brengen. Maar welke invloed heeft het spreken in een vreemde taal dan op het voelen en uitdrukken van onze emoties?

Verschillende studies lieten zien dat menselijke emoties met behulp van taboewoorden konden worden onderzocht. Uit een onderzoek van LaBar & Phelps (1998) bleek dat het verwerken van taboewoorden de amygdala activeert. Deze maakt deel uit van het limbisch systeem dat verantwoordelijk is voor de verwerking van emoties (Traxler, 2012). De onderzoekers Harris, Ayçiçeği, & Gleason (2003) waren benieuwd of emotioneel geladen uitspraken, zoals taboewoorden en vermaningen, andere reacties bij mensen zouden teweegbrengen wanneer deze in hun moedertaal of in hun tweede taal werden geuit. Uit hun onderzoek bleek dat mensen het makkelijker vonden om taboewoorden in hun tweede taal te gebruiken dan in hun moedertaal. Ook vonden ze dat de participanten geagiteerder waren wanneer ze taboewoorden en vermaningen in hun moedertaal te horen kregen (Harris, et al., 2003). Om de precieze reactie en emotionele ervaring van de proefpersonen te meten werd een *skin conductance*-experiment gedaan met Turkse moedertaalsprekers die hun tweede taal (Engels) op latere leeftijd hadden geleerd. De proefpersonen kregen Engelse en Turkse woorden te horen (*auditory modality*) of te zien (*visual modality*). Deze moesten vervolgens op hun moeilijkheid worden beoordeeld op een schaal van 1 tot en met 7 waarbij de proefpersonen het betreffende getal met behulp van een toetsenbord moesten invullen, en daarvoor hun niet-dominante hand gebruikten, terwijl de *skin conductance* met behulp van vingertoelelectroden werd gemeten (Harris et al., 2003). Deze methode geeft de mogelijkheid om emoties te onderzoeken, omdat bij het voelen van emoties een fysiologische opwindning ontstaat die de geleidbaarheid van de huid verandert (Caldwell-Harris & Ayçiçeği-Dinn, 2014).

Het materiaal dat hun werd getoond bestond uit neutrale, positieve en negatieve woorden, taboewoorden (scheldwoorden en seksuele uitdrukkingen) en vermaningen. De vermaningen die in het experiment werden gebruikt waren vermaningen die men als kind eventueel vaak te horen kreeg, zoals bijvoorbeeld 'Shame on you!' (Harris, et al., 2003). De proefpersonen kregen het materiaal in beide talen 'at random' te zien. Hierdoor was het niet mogelijk om taal of modaliteit van het volgende item te voorspellen. Bovendien kregen ze nooit hetzelfde woord in beide talen te horen of te zien (Harris, et al., 2003). De sterkste reactie werd gevonden voor taboewoorden in beide talen. De resultaten lieten zien dat deze woorden in de *visual modality* een zeer sterke reactie uitlokten wanneer ze in het Turks (L1) werden gepresenteerd. Echter, de reactie op taboewoorden die in het Engels werden getoond was bijna even hoog (Harris, et al., 2003). De onderzoekers gaven hiervoor als mogelijke verklaring dat een tweede taal hoogstwaarschijnlijk wordt geassocieerd met geprinte tekst, omdat een tweede taal meestal in een wat schoolse context wordt geleerd. Meestal is het ook de taal die men voor zijn werk of studie gebruikt (Harris et al., 2003, p. 573). Ook werd er een verschil tussen neutrale en positieve woorden gevonden in de twee talen. Echter, dit verschil was in vergelijking met de andere woorden vrij klein. Negatieve woorden, taboewoorden en vermaningen lieten wel weer een groot verschil zien. Menigeen gaf aan dat ze bij sommige vermaningen echt het gevoel hadden een familielid te horen spreken (Harris et al., 2003, p. 573), wat de sterke reactie op deze woorden in het Turks verklaart.

Het experiment liet verder zien dat er een nog grotere reactie gevonden werd wanneer de woorden in de *auditory modality* in het Turks werden gepresenteerd, dus wanneer de proefpersonen het materiaal te horen kregen in plaats van te zien. Echter, dit effect was er niet wanneer de woorden auditief in het Engels werden gepresenteerd. De onderzoekers verklaarden dit met het feit dat gesproken taal veel meer en ook meer verschillende emotionele associaties oproept dan geschreven taal. Dit komt doordat bij het horen van bepaalde woorden of zinnen specifieke herinneringen kunnen worden geactiveerd en ook omdat gesproken taal eerder dan visuele taal wordt verworven (Harris et al., 2003, p. 565). Het onderzoek liet dus zien dat taal inderdaad invloed blijkt te hebben op onze emotionele waarneming. Negatief geladen woorden uit de moedertaal wekken een sterkere emotionele reactie op dan negatief geladen woorden uit een vreemde taal.

Ook Dewaele onderzocht hoe meertaligen de emotionele kracht van taboe- en scheldwoorden waarnemen (Dewaele, 2004b) en in welke taal meertaligen vloeken (Dewaele, 2004a). Via een online vragenlijst waaraan 1039 meertaligen met in totaal 75 verschillende L1's deelnamen, kwam hij tot de conclusie dat de emotionele kracht van deze woorden sterker is in iemands moedertaal dan in een vreemde taal. Ook vond hij dat mensen die hun moedertaal niet meer op regelmatige basis gebruiken, taboe- en scheldwoorden in hun L1 als minder emotioneel beoordeelden dan mensen die wel regelmatig hun moedertaal gebruikten (Dewaele, 2004b). Uit het andere onderzoek bleek dat meertaligen bij voorkeur hun dominante taal gebruikten om te vloeken (Dewaele, 2004a). Meestal is de dominante taal equivalent aan iemands moedertaal omdat deze wordt bepaald door de leeftijd waarop men de taal heeft verworven, hoe vaak de taal wordt gebruikt en in welke setting de taal is geleerd (Dewaele, 2004a). In totaal kregen de proefpersonen 34 vragen te zien die gerelateerd waren aan de onderwerpen meertaligheid en emoties (Dewaele & Pavlenko, 2001). De proefpersonen kregen zowel gesloten vragen, waar ze hun antwoord alleen op een *5-point Likert scale* moesten aangeven, als open vragen waarop ze zelf een antwoord moesten formuleren (Dewaele, 2004b). Participanten gaven aan dat hun L1 hun de mogelijkheid geeft om zich beter te kunnen uiten en dat ze zich emotioneel meer betrokken voelden wanneer ze hun L1 gebruikten. Andere deelnemers gaven aan niet in staat te zijn om in hun L1 te vloeken omdat de emotionele lading van bepaalde woorden of te zwaar is of omdat sommige woorden gewoon echt een taboe zijn, zoals te lezen in het onderstaande citaat.

Maria (Spaans L1, Engels L2): "I never swear in Spanish. I simply cannot. The words are too heavy and are truly a taboo for me" (Dewaele, 2004b, p. 214).

Anderen hadden juist het gevoel hun gevoelens alleen maar in hun L1 te kunnen uiten, omdat ze tijdens het spreken in een andere taal geen emotionele lading konden vinden:

Estela (Roemeens L1, Duits L2, Frans L3, Engels L4, Italiaans L5): "Romanian is more appropriate for hurting and insulting because it carries more weight and I can distinguish more nuances" (Dewaele, 2004b, p. 213).

Een aantal deelnemers waarvan de partners niet in staat waren om hun L1 te spreken gaven aan in situaties waar ze heel boos zijn toch hun L1 te gebruiken om te vloeken, ook al verstaat de partner deze taal niet:

Erica (Spaans L1, Engels L2, Italiaans L3, Portugees L4): "We speak English and we argue in English because he doesn't speak Spanish. However, many times I find myself swearing at him in Spanish" (Dewaele, 2004b, p. 213).

Nog andere deelnemers gaven aan dat het vloeken gekoppeld is aan een bepaalde culturele context:

Sandra (Duits L1, Italiaans L2): "If I am really angry only German words come into my mind if I use Italian instead I may not use the right measure. Swearing in Italian means talking about God, Maria etc. in an obscene way which in German doesn't mean a thing. The other way round in German you might use animals names to insult a person in Italian it wouldn't mean anything (Dewaele, 2004b, p. 214).

Uit het onderzoek bleek dat de waarneming van de emotionele kracht van taboe- en scheldwoorden in verschillende talen door verschillende factoren wordt bepaald: Wanneer en hoe werd de taal verworven en met welke frequentie werd die taal gebruikt? Deelnemers die hun tweede taal in een schoolse omgeving hadden geleerd, beoordeelden de kracht van taboewoorden in hun tweede taal als minder groot dan mensen die hun tweede taal in een natuurlijke omgeving hadden geleerd (Dewaele, 2004a; 2004b). Hoe sterker de emotie is die men voelt, des te waarschijnlijker is het dat men deze in zijn L1 uit. Hierbij maakt het blijkbaar niet uit of de gesprekspartner in staat is deze taal te begrijpen (Dewaele, 2004b). Hoe eerder men begint met het leren van een andere taal, des te beter is de waarneming van de emotionele kracht van taboe- en scheldwoorden in deze taal (Dewaele, 2004b). Om een taal ooit op moedertaalniveau te kunnen spreken en ook over pragmatische kennis en vaardigheden te beschikken is een vroeg en langdurig contact met de doeltaal en de bijbehorende cultuur een vereiste (Kasper, 1998).

Dewaele (2006) analyseerde ook welke taal meertaligen in verschillende situaties zouden kiezen om woede onder woorden te brengen. Ook in deze studie heeft hij gebruik gemaakt van de eerder gebruikte database (Dewaele & Pavlenko, 2001-2003). Hij ontdekte dat de participanten in de meeste gevallen hun L1 gebruikten om hun woede te uiten en dat sommige mensen die hun vreemde taal heel frequent gebruikten, hun L1 verkozen boven hun andere taal om hun gevoelens tot uitdrukking te brengen (Dewaele, 2006). Net als in ander onderzoek op dit gebied merkte ook hij op dat de omgeving waarin een taal werd verworven invloed had op de keuzes die mensen maakten. Hadden de proefpersonen de taal in een schoolse omgeving geleerd, dan gebruikten ze deze minder vaak om hun woede te uiten dan mensen die een vreemde taal in een natuurlijke of gemengde omgeving (bijvoorbeeld op school en thuis) hadden geleerd (Dewaele, 2006). De hypothese dat de leeftijd waarop een taal wordt verworven een rol speelt, werd maar voor een deel bevestigd. Ook liet het experiment zien dat mensen de taal prefereerden die ze het meest vloeiend konden spreken en waar ze dus de beste taalkennis van hadden. Hiervan gaf hij een persoonlijk voorbeeld:

'[...], I realized that I could not express anger adequately in Spanish. My boiling frustration and indignation could not be channeled into Spanish sentences. I then switched to English, and although it is my third language (L3), I felt I could express anger in it much better than in Spanish' (Dewaele, 2006, p. 119).

Hij verklaart dit verschijnsel met het feit dat hij in het Spaans niet over een voldoende vocabulaire beschikt om zijn woede adequaat onder woorden te brengen en bovendien de taal ook niet vloeiend genoeg spreekt (Dewaele, 2006). Wanneer men een linguïstische confrontatie met iemand wil hebben moet en wil men vanzelfsprekend zelfbewust over komen (Dewaele, 2006). Echter, dit is niet mogelijk als men een taal niet volledig beheerst.

Uit de voorgaande studie kwam naar voren dat de proefpersonen inderdaad hun L1 (meestal de moedertaal) gebruikten om woede onder woorden te brengen (Dewaele, 2006) en uit de studie van Harris et al. (2003) bleek dat de proefpersonen een grotere emotionele reactie toonden wanneer ze negatieve woorden in hun L1 te horen kregen. Maar hoe zit het dan met positieve uitingen? Zouden we positieve gevoelens in een vreemde taal ook anders ervaren dan in de moedertaal? Ook hier heeft Dewaele onderzoek naar gedaan. In een studie heeft hij onderzocht hoe meertaligen op de emotionele frase *I love you* zouden reageren in de

verschillende talen die ze spraken. Opnieuw werd gebruikgemaakt van de bekende database (Dewaele & Pavlenko, 2001-2003). In totaal deden 1459 volwassen meertaligen mee aan het onderzoek, met in totaal 77 verschillende L1's. Hun taak was het om wederom open en gesloten vragen die betrekking hadden op taalgedrag en emoties in een online vragenlijst in te vullen (Dewaele, 2008). De antwoorden die de proefpersonen gaven op de open vragen werden in drie verschillende categorieën verdeeld (Dewaele, 2008):

1. De uitdrukking voelt het sterkst in de L1
2. De uitdrukking voelt in beide talen hetzelfde
3. De uitdrukking voelt sterker in de vreemde taal

Uit het onderzoek kwam naar voren dat bijna de helft van de proefpersonen aangaf dat *I love you* de sterkste betekenis in hun L1 had (Dewaele, 2008). Iets minder dan een derde van de deelnemers gaf aan dat de uitdrukking in beide talen hetzelfde aanvoelt en een vierde vond dat de betekenis van de uitdrukking in hun vreemde taal sterker is dan in hun L1. Bovendien gaf 4,4% van de deelnemers aan dat de emotionele betekenis van *I love you* helemaal niet taalafhankelijk, maar persoonsafhankelijk is.

Dewaele (2008) ging ervan uit dat de perceptie van de emotionele lading van *I love you* en het gebruik ervan zou samenhangen met een aantal sociobiografische variabelen, zoals zelf-waargenomen taaldominantie, context waarin de L2 werd geleerd, leeftijd waarop de L2 werd geleerd, mate van socialisatie in de L2, gesprekspartners in de L2 en de zelf-waargenomen mondelinge taalvaardigheid in de L2. Het doel van het onderzoek was te achterhalen welke van deze variabelen het gebruik en het waargenomen gewicht van de frase het meest beïnvloedde (Dewaele, 2008). De statistische analyse liet zien dat de perceptie van de frase werd geassocieerd met de L2-achtergrond en het gebruik van de L2 en ook met de zelf-waargenomen taalvaardigheid in de L2. Dewaele (2008) verklaarde dat het feit dat bijna de helft van de deelnemers aangaf dat *I love you* in hun L1 de sterkste betekenis zou hebben, samenhangt met het feit dat ze de betekenis van de uitdrukking in hun vreemde taal wel zouden begrijpen, maar dat de volledige conceptuele voorstelling ervan altijd ongrijpbaar zou blijven (Dewaele, 2008, p. 1774).

Caldwell-Harris en Aycicegi-Dinn (2009) deden onderzoek naar emoties en het vertellen van leugens in een vreemde taal. Ook uit hun onderzoek bleek dat meertaligen in hun L1 een sterkere emotionele reactie toonden dan in hun vreemde taal. In totaal werden twee experimenten uitgevoerd. In het eerste experiment werden Turkse moedertaalsprekers getoetst die Engels als tweede taal op latere leeftijd hadden geleerd. De taak was het om woorden en frasen op hun emotionele intensiteit te beoordelen. Elke frase was hierbij ofwel in het Turks, ofwel in het Engels te horen. Tegelijkertijd werd weer hun *skin conductance*-reactie gemeten (vergelijk Harris et al., 2003). De resultaten lieten zien dat er een sterkere reactie in de moedertaal (Turks) gemeten werd en dat er bovendien een sterkere reactie op emotionele dan op neutrale woorden was (Caldwell-Harris & Aycicegi-Dinn, 2009). In totaal werden 30 items getoond, waarvan er zes liefkozingen uitdrukten, zes beledigingen, zes vermaningen die men als kind vaak te horen had gekregen, en twaalf neutrale woorden. Uitingen die een liefkozing bevatten lieten een hevigere reactie zien dan uitingen die een belediging bevatten. Het verschil tussen de twee talen was het grootst bij vermaningen en daarna bij respectievelijk liefkozingen en beledigingen. Het experiment liet dus zien dat meertaligen twee verschillende niveaus van emotionaliteit in hun twee talen kennen.

In het tweede experiment werd met behulp van interviews bepaald of proefpersonen de voorkeur aan hun moedertaal (Turks) of hun tweede taal (Engels) gaven om positieve of negatieve onderwerpen te bespreken, en welke van deze twee talen ze zouden prefereren om een leugen in te vertellen (Caldwell-Harris & Aycicegi-Dinn, 2009). Ditmaal kregen participanten de taak om voorbereid uitingen in beide talen voor te lezen en aan te vullen en

daardoor ofwel ware, dan wel onware uitspraken te doen. Hierbij werd weer hun *skin conductance*-reactie gemeten. Bij aanvang hadden de meeste deelnemers aangegeven dat ze leugens in het Turks als sterker zouden opvatten dan in het Engels. Echter, er werd een sterkere reactie gemeten wanneer de uitingen in het Engels werden gedaan in plaats van in het Turks (L1). De waarderingscijfers van de deelnemers weerspiegelden niet zo zeer hun fysiologische emotionele reactie, maar bevestigden de algemene opvatting dat liegen in de L1 meer emoties opwekt dan liegen in de L2 (Caldwell-Harris & Aycicegi-Dinn, 2009, p. 200). Uit de resultaten bleek ook dat er twee factoren waren die een bijzondere invloed hadden op de *skin conductance*. Allereerst de opwinding die ontstond door het vertellen van een leugen en voorts de opwinding die ontstond door de angst die deelnemers hadden om zich in hun vreemde taal niet goed genoeg te kunnen uiten (Caldwell-Harris & Aycicegi-Dinn, 2009). Meer dan de helft van de proefpersonen gaf aan dat ze hun L1 prefereerden wanneer ze logen. Sommigen gaven aan dat ze zich in hun L1 (Turks) niet hoefden te concentreren op grammatica en uitspraak, en daardoor niet bang hoefden te zijn niet op de juiste woorden te kunnen komen (Caldwell-Harris & Aycicegi-Dinn, 2009). Echter, een aantal deelnemers gaf ook aan dat ze helemaal geen voorkeur hadden of juist wel hun L2 prefereerden om een leugen te vertellen: “*Since my feelings are not involved in the conversation when speaking English, I can more easily tell a lie in English*” (Caldwell-Harris & Aycicegi-Dinn, 2009p. 198). Dit bevestigt ook wat Bond en Lai (1986) hebben gevonden. Uit hun onderzoek kwam naar voren dat meertaligen soms juist naar hun L2 switchen om (in dit geval) te vloeken omdat ze zich op deze manier distantiëren van wat ze zeggen.

Het spreken in een tweede taal kost al meer moeite dan het spreken in de moedertaal en bij het vertellen van een leugen zijn een groot aantal breingebieden actief (Kozel, Padgett, & George, 2004). Om een leugen dan ook nog geloofwaardig over te kunnen brengen, wordt er een beroep gedaan op het presentatiemanagement (Caldwell-Harris & Aycicegi-Dinn, 2009). Dit betekent dus dat het vertellen van een leugen stress veroorzaakt en ook nog eens vermoeiend is. Dit effect werd door Caldwell-Harris en Aycicegi-Dinn (2009) ook als *double stressor* beschreven. Deze is aanwezig wanneer mensen een leugen in een andere taal dan hun moedertaal vertellen. Volgens Caldwell-Harris en Aycicegi-Dinn (2009) leidt de *double stressor* die tijdens het liegen in een L2 wordt geactiveerd tot een hogere *skin conductance*-reactie in de L2. Proefpersonen die aangaven Engels op een heel hoog niveau te kunnen spreken hadden ook een iets hogere *skin conductance*-reactie wanneer ze leugens in het Engels vertelden. Caldwell-Harris en Aycicegi-Dinn (2009) gingen ervan uit dat dit effect werd veroorzaakt door het feit dat mensen die Engels heel goed beheersen zich meer gestrest voelen tijdens het spreken van het Engels, omdat ze een goede indruk willen maken.

De twee experimenten lieten zien dat mensen andere emoties ervaren wanneer ze een andere taal spreken en dat het moeilijker is om in een tweede taal te liegen. Het produceren van misleidende taal in een tweede taal is heel vermoeiend en leidt ook tot een grotere opwinding, die met behulp van de *skin conductance* gemeten kon worden (Caldwell-Harris & Aycicegi-Dinn, 2009; Duñabeitia & Costa, 2015; Simcox, Pilotti, Mahamane & Romero, 2012). Anderzijds liet de ranking zien dat we leugens in onze moedertaal als veel zwaarder waarnemen, wat door een verminderde emotionaliteit die we in een tweede taal hebben te verklaren is (Caldwell-Harris & Aycicegi-Dinn, 2009). Een taal die minder vloeiend wordt beheerst, en op latere leeftijd is geleerd, genereert minder emoties. Hierdoor lijken voor onze gesprekspartners bijvoorbeeld ook gezichts- en lichaamsuitdrukkingen minder emotie uit te drukken (Caldwell-Harris & Aycicegi-Dinn, 2009). Maar het is vooral de emotionele afstandelijkheid die niet-moedertaalsprekers hebben met hun vreemde talen, omdat het spreken in een vreemde taal wellicht de emotionele reacties dempt (Duñabeitia & Costa, 2015; Pavlenko, 2008).

Interviews uit verschillende onderzoeken lieten zien dat niet iedere meertalige het gevoel heeft tijdens het spreken in een vreemde taal ook andere emoties te voelen (Caldwell-Harris & Aycicegi-Dinn, 2014; Dewaele & Nakano, 2013). Echter, het merendeel van de geïnterviewden gaf wel aan zich anders te voelen in de verschillende talen die ze spreken, en dat het makkelijker voelt om zich in zijn L1 te uiten en zichzelf te presenteren (Dewaele, 2004b; 2006; Dewaele & Nakano, 2013). Het gebruik van verschillende talen zorgt ervoor dat we verschillende aspecten van onszelf en de wereld kunnen waarnemen en heeft invloed op de manier waarop we zien, denken en ageren (Chen, Benet-Martínez & Ng, 2014, p. 139).

3.3 Conclusie

Uit hoofdstuk 2 is gebleken dat het spreken in een vreemde taal niet leidt tot een persoonlijkheidsverandering. Echter, in dit hoofdstuk hebben we gezien dat taal wel invloed heeft op cognitieve processen. Met deze besproken literatuur kan reeds een bevestigend antwoord op de onderzoeksvraag gegeven worden. Taal heeft invloed op het nemen van beslissingen en het voelen van emoties. Echter, dat taal in staat is deze processen en zodoende ook ons gedrag te beïnvloeden wordt zelf weer bepaald door een aantal externe factoren. We kunnen dus niet stellen dat het de vreemde taal zelf is die ervoor zorgt dat we anders ageren. Dit zal in het volgende hoofdstuk worden behandeld.

De literatuur waaraan in dit hoofdstuk werd gerefereerd gaf hiervoor al aanwijzingen. Uit de studie van Costa et al. (2014) bleek dat geen van de Koreaanse participanten besloot om de man van de brug te duwen wanneer ze deze beslissing in hun moedertaal moesten nemen. De onderzoekers verklaren dat fenomeen met de term *cultural prohibition*, wat inhoudt dat het niet mogelijk is voor de participanten een handeling uit te voeren die in hun cultuur niet als mogelijke oplossing wordt gezien. Gaan we er dus van uit dat de aanname juist is dat mensen tijdens het spreken in hun vreemde taal meer systematische beslissingen nemen, dan zou dat betekenen dat mensen beïnvloed worden door *decision biases* wanneer ze hun L2 gebruiken. De onderzoekers Alter, Oppenheimer, Epley, & Eyre (2007) geven als mogelijke verklaring dat beslissingen die in een vreemde taal worden gemaakt van meer analytische aard zijn. Zij beschrijven het fenomeen met de term *processing difficulty*. Dit houdt in dat mensen hun tweede taal meestal minder vloeiend beheersen, wat ertoe kan leiden dat ze eerder geneigd zijn om analytische beslissingen te nemen (Keysar et al., 2012).

De experimenten van Keysar et al. (2012) lieten ook zien dat het niet uitmaakte welke vreemde taal de proefpersonen spraken. Of de tweede taal nu Engels of Spaans was, de beslissingen waren altijd anders dan die in de moedertaal. Dit toont aan dat er een emotionele afstandelijkheid moet bestaan in samenhang met de vreemde taal (Costa et al., 2014). Ook volgens Pavlenko (2005) hebben we een grotere emotionele distantie tot een vreemde taal, omdat deze minder sterk verankerd is in het emotionele systeem dan de moedertaal. Dit komt omdat men als kind tijdens het leren van de eerste woordjes en frasen parallel daaraan ook leert hoe men emoties met taal en gezichtsuitdrukkingen kan verbinden (Caldwell-Harris & Aycicegi-Dinn, 2014). De verschillende onderzoeken lieten zien dat tweetaligen een grotere binding hebben met de taal waarmee ze zijn opgegroeid en dat de amygdala er medeverantwoordelijk voor is, omdat deze de taak heeft om emoties op te roepen en te uiten. Uit psychologisch onderzoek blijkt dus dat mensen in hun L1 emotioneler zijn en afstandelijker in hun L2. Natuurlijk kan niet worden gesteld dat iedereen vanaf de geboorte dezelfde binding heeft met zijn moedertaal. Iedereen ervaart dit op een andere manier. De binding met een taal wordt vooral veroorzaakt door succesvolle ervaringen die men tijdens het leren van een taal maakt. Deze worden in het emotionele geheugen opgeslagen. Dit verklaart ook waarom vermaningen die men als kind vaak heeft gehoord een grotere emotionele opwindning veroorzaakten (Harris et al., 2009).

Toch is dit niet de enige verklaring, want onderzoekers hebben ontdekt dat er naast vroege taalverwerving ook nog een aantal andere factoren zijn die ervoor verantwoordelijk zouden kunnen zijn dat de ene taal meer emotioneel voelt dan de andere (Caldwell-Harris & Aycicegi-Dinn, 2014). Naast taalvaardigheid worden bijvoorbeeld ook cultuur, gesprekspartner, frequentie van taalgebruik, en de omgeving waarin een taal wordt geleerd genoemd (Dewaele, 2008; 2010b). Pavlenko (2008) bespreekt ook nog een andere reden. Niet elke taal kent even veel emotionele uitdrukkingen. In haar onderzoek verwijst Pavlenko (2008) naar een aantal talen. Zo kent het ‘Chewong’ in Maleisië maar zeven emotionele woorden (Howell, 1981), maar het Engels meer dan 2000 (Wallace & Carson, 1973). Als een bepaalde taal maar zeven woorden heeft waarmee men gevoelens zou kunnen uitdrukken, dan zou dat zeker al anders voelen dan wanneer men 2000 woorden ter beschikking heeft. In het volgende hoofdstuk zal van een aantal externe factoren nader worden bepaald hoe deze invloed hebben op de talen die we spreken en in hoeverre dat weer ons gedrag bepaalt. Hoofdstuk 3 liet zien dat mensen zich anders voelen wanneer ze van taal veranderen, maar in het volgende hoofdstuk proberen we erachter te komen waarom dit gebeurt.

4 De invloed van externe factoren op taal en cognitieve processen

De behandelde literatuur uit hoofdstuk 3 liet zien dat taal alléén niet in staat is om cognitieve processen te beïnvloeden. Wel werd ontdekt dat een aantal externe factoren invloed hebben op de talen die we spreken, waardoor de indruk ontstaat dat het de taal zelf is die ons tot iemand anders maakt, of ervoor zorgt dat we ons anders gedragen en anders voelen. Uit een aantal onderzoeken, waaronder het onderzoek van Markus en Kitayama (1991), kwam duidelijk naar voren dat de factor cultuur niet buiten beschouwing mag worden gelaten. In de nu volgende paragraaf zal deze factor nader worden beschouwd en wordt onderzocht in hoeverre de cultuur waaruit iemand komt invloed kan hebben op zijn/haar taalgebruik en gedrag. Uit de statistische analyse uit het onderzoek van Dewaele (2008) bleek dat de waargenomen kracht van de frase *I love you* in een vreemde taal werd geassocieerd met de volgende factoren: de subjectief waargenomen taalvaardigheid/taaldominantie, de leeftijd waarop de L2 werd geleerd, de omgeving waarin de L2 werd verworven, frequentie van het taalgebruik, gesprekspartner en het zelfbewustzijn. Of deze factoren, samengevat onder de term ‘context’, daadwerkelijk invloed hebben op iemands taalgebruik en gedrag zal in paragraaf 4.2 nader worden beschouwd. Ook zal worden bekeken of geslacht en karakter (introvert versus extravert) van invloed zijn.

4.1 Cultuur

Culturele en sociale factoren hebben invloed op wat mensen voelen wanneer ze bepaalde woorden gebruiken (Foolen, 2015). Dit betekent dus dat taal en cultuur in zekere zin in relatie staan tot elkaar. Voordat deze relatie nader kan worden besproken moet de definitie van het begrip ‘cultuur’ duidelijk zijn. Muysken (2002) geeft een omvangrijke definitie van het begrip:

Met het begrip cultuur doelen we niet uitsluitend op wat ook wel de ‘hogere cultuur’ wordt genoemd: literatuur, muziek, schilderkunst en dergelijk. Het begrip heeft hier de veel ruimere inhoud van: het gehele waarden- en normenpatroon van een samenleving, en dat loopt van opvattingen over recht en onrecht tot ideeën over opvoeding van

kinderen. Daarnaast is er ook een ‘materiële cultuur’: alles wat er om ons heen bestaat (de natuur), maar ook wat er door mensen is gemaakt. (p. 299)

Het waarden- en normenpatroon werd ook in andere studies besproken. Brumbaugh (2002) definieert ‘cultuur’ bijvoorbeeld als het geloof en de waarden en normen van een bepaalde socioculturele groep. Matsumoto en Juang (2016) verklaren dat elke taal die men spreekt weer een andere set van culturele waarden activeert. Op basis daarvan speculeerden zij dat het gedrag van tweetaligen afhankelijk is van de taal die ze op dat moment gebruiken. Hiermee wordt bedoeld dat tweetaligen altijd een persoonlijkheid tonen die nauw verbonden is met de cultuur van de taal die ze spreken (Matsumoto & Juang, 2016). De relatie tussen taal en cultuur is heel complex en heeft zonder twijfel invloed op ons gedrag en daarmee ook op cognitieve processen zoals het nemen van beslissingen en het voelen van emoties. Volgens Lutz (1988) speelt cultuur een centrale rol in de vormgeving van emotionele ervaringen. Ze definieert ‘emotie’ als een cultureel en interpersoonlijk product en de ‘emotionele betekenis’ als een sociale in plaats van een individuele prestatie, als een product van het sociale leven (Lutz, 1988, p. 5).

Hofstede (1991) liet zien dat culturen van elkaar verschillen in waarden. Hij vond vijf verschillende basiswaarden, dimensies genoemd, waarmee culturen ingedeeld konden worden (Claes & Gerritsen, 2002). Een van deze dimensies is ‘individualisme versus collectivisme’. Individualisten zijn vooral gefocust op hetgeen ze zelf doen, terwijl collectivisten zich richten op de rol die ze in een groep vervullen. Culturen waar mensen vooral onafhankelijk van elkaar functioneren worden als individualistische culturen beschreven, culturen waar mensen vaak aan een groep zijn gebonden als collectivistisch (Claes & Gerritsen, 2002). Er zijn nog veel meer dimensies aan de hand waarvan culturen kunnen worden opgedeeld en dit maakt dus duidelijk dat per cultuur andere gedragsregels geldig zijn en mensen zich afhankelijk van hun cultuur anders gedragen. Matsumoto (2006) beschrijft de Amerikaanse cultuur als een individualistische cultuur, terwijl Oost-Aziatische culturen als collectivistische culturen worden beschreven omdat men zich daar juist heel erg op de groep/de familie richt en minder op het individu (Matsumoto, 2006, p. 422).

Ook Markus en Kitayama (1991) gingen ervan uit dat verschillende socioculturele omgevingen invloed hebben op verschillende emotionele ervaringen. Uit hun onderzoek blijkt dat er grote verschillen zitten tussen westerse en oosterse culturen die wederom zijn gelinkt aan verschillende manieren om emoties uit te drukken. In het Westen worden mensen vooral als onafhankelijk en zelfstandig beschreven, terwijl mensen uit Azië, Afrika of Latijns-Amerika meer als onderling afhankelijk worden beschreven (Markus & Kitayama, 1991, p. 225).

Het onderzoek van Ervin (1964) bevestigt deze theorie eveneens. Haar onderzoek liet zien dat mensen zich afhankelijk van de taal die ze spreken heel anders gedragen. Werd een verhaal in het Frans verteld, dan lag de aandacht vooral op de dominantie van de ouders terwijl de aandacht in de Engelse verhalen vooral op de prestaties van vrouwen lag (zie hoofdstuk 2). Ervin (1964) concludeerde dat dit verschil met de twee culturen samen hing. De Amerikaanse cultuur was veel minder gericht op de sociale rol van de vrouw, terwijl de rol van de huisvrouw in Frankrijk sterk in de cultuur verankerd was. Dit laat dus zien hoe de cultuur en de waarden die er geldig zijn invloed hebben op onze gedachten en hoe we dit in een bepaalde taal onder woorden brengen. Helaas werd door Ervin (1964) geen controle-experiment gedaan, met bijvoorbeeld alleen Franse of Engelse eentaligen, om te bepalen of Engelsprekenden dan ook nog allemaal constant meer nadruk op de prestaties van vrouwen zouden leggen dan Franssprekenden. Bond en Lai (1986) ontdekten dat hun Chinees-Engelse proefpersonen veel langer over beschamende onderwerpen konden praten in hun L2 (Engels).

Dit is dus een duidelijke indicatie dat de verschillende waarden die in de twee culturen geldig zijn het taalgebruik en daarmee het uiten van gevoelens mede beïnvloeden.

In Dewaele (2008) werd beschreven dat proefpersonen uit culturen waar liefde niet in het openbaar wordt getoond, zoals bijvoorbeeld in Japan of China, in het onderzoek aangaven Engels te prefereren om over gevoelens te praten. Ye (2004) beschrijft haar eigen ervaring. Ze gaf aan dat voor een Chinees, liefde en affectie worden uitgedrukt door zorg en bezorgdheid. Dit laat dus opnieuw zien dat de cultuur die bij een taal hoort het menselijk gedrag beïnvloedt. Omdat men bepaalde dingen niet gewend is of omdat iets in een bepaalde cultuur verboden is, zouden deze woorden in een andere taal andere emoties opwekken dan in de eigen moedertaal. Het onderzoek van Dewaele (2010b, p. 600) liet zien dat meertaligen de voorkeur aan hun L2 gaven om scheldwoorden te gebruiken. Hij concludeerde dat een vreemde taal iemand de mogelijkheid geeft om aan de sociale en culturele beperkingen waaraan men bijvoorbeeld in zijn L1 verbonden is, te ontsnappen.

Al deze onderzoeken laten dus zien dat de factor ‘cultuur’ invloed heeft op de taal die we spreken en ook op de cognitieve processen. Uit een onderzoek waarin Luna, Ringberg en Peracchio (2008) Spaans-Engels meertaligen hebben onderzocht, kwam naar voren dat vrouwen zichzelf en anderen meer als doorzetters classificeerden wanneer ze Spaans spraken in plaats van Engels. De proefpersonen kregen met een tussentijd van zes weken twee keer hetzelfde reclamefilmpje te zien, een keer in het Engels, de andere keer in het Spaans. In de Spaanse versie namen de vrouwen de vrouwelijke hoofdpersoon in de film als onafhankelijk, extravert en risicobereid waar. In de Engelse versie werd zij als meer traditioneel, familiegeoriënteerd en hulpeloos beschouwd. Vrouwen die dus actief betrokken waren in twee verschillende (Engels- en Spaanssprekende) culturen, interpreteerden dezelfde gebeurtenis op twee verschillende manieren. De manier van waarneming verschoof afhankelijk van de taal. Het onderzoek van Luna et al. (2008) laat dus zien dat externe factoren zoals culturele waarden duidelijk maken dat mensen dezelfde verhalen heel anders kunnen interpreteren. Het lijkt er dan wel op dat mensen van persoonlijkheid veranderen of dingen anders waarnemen omdat ze een andere taal spreken, maar de taal die ze spreken wordt beïnvloed door culturele normen en waarden die het gedrag in de maatschappij beïnvloeden. Onderstaand voorbeeld laat dit mooi zien. In een van de reclamefilmpjes die door Luna et al. (2008) werden gebruikt, wordt een scenario beschreven waarin een vrouw is te zien die zich alleen op een bergtop bevindt. Ze zit op de grond en kijkt naar het mooie landschap om zich heen. De reclame is gemaakt voor een resorthotel. Sara, een proefpersoon uit het experiment, kreeg de opdracht deze reclame twee keer te beschrijven. Eerst in het Spaans en zes weken later ook nog een keer in het Engels. Het verschil tussen de twee verhalen had niet duidelijker kunnen zijn.

(Sara/Spanish): “This is my favorite. It looks beautiful. The woman looks very tranquil. She takes time for herself. She went for a walk after a long day at work. It is very beautiful landscaping, and she sits down to think. She is alone with her thoughts. I think she is a positive person who takes risks—she can express herself; she is independent. The fact that she is alone indicates that she knows how to take time for herself. Perhaps at home she left her mate. She knows how to take a few minutes for herself.” (Luna et al., 2008, p. 284).

(Sara/English): “She’s by herself on her own. But she feels, she looks, hopeless. It looks like she’s going through something, that she needs to get away from everything and go here and think and just let it all out. If it was just a yell—scream, nobody could hear her. But there is just, just that feeling of being alone, nobody to bother you. You could think and not let something bother that thinking. She looks lonely too, and she looks very disturbed, confused, like she’s got something on her mind. She’s trying to figure out the answer for it. She looks confused and uncertain—I think that’s why she went here to find answers.” (Luna et al., 2008, p. 284).

Luna et al. (2008) gaven ook aan dat een taal verschillende cultuurspecifieke frames kan activeren. Volgens Hong, Morris, Chiu en Benet-Martínez (2000) heeft iedere cultuur haar

eigen frame en Foucault (1972) beschreef dat elk frame dat hoort bij een cultuur wordt geleerd in verbinding met de taal die hoort bij deze cultuur. Nu is het zo dat een cultuur niet erfelijk is, maar aangeleerd (Claes & Gerritsen, 2002). Volgens Evans (2002) geldt dit ook voor emoties, die hij als aangeleerd gedrag dat cultureel wordt overgedragen definieert. Emoties zitten volgens hem in onze cultuur en afhankelijk van welke taal we gebruiken om emoties te uiten zouden deze verschillen, omdat ze aan de betreffende cultuur zijn gekoppeld. Ożańska-Ponikwia (2012) noemt de relatie die bestaat tussen cultuur en emoties een heel belangrijke, omdat cultuur de waarneming en de uitdrukking van emoties vormt via sociale constructies van de realiteit.

De besproken literatuur laat zien dat mensen zich in bepaalde omstandigheden anders gedragen, wat invloed heeft op de manier waarop we spreken en dus op onze taal. In elke cultuur zijn weer andere gedragsregels van toepassing. In het Japans is het bijvoorbeeld heel vriendelijk om zacht te praten, maar wanneer iemand voor wie Japans de tweede taal is dit doet betekent dit niet dat die persoon ineens een heel verlegen persoon is, maar dat die gewoon de culturele waarden heeft overgenomen en zich eraan heeft aangepast. Het is dus niet de taal zelf die ons verandert en ervoor zorgt dat we andere emoties waarnemen en andere beslissingen nemen. Het zijn vooral de culturele normen en waarden. De externe factor cultuur heeft dus invloed op onze taal en zorgt ervoor dat we dingen in een andere taal anders waarnemen en een ander gedrag tonen.

4.2 Context

Grosjean (1982) beschreef dat het gevoel een persoonlijkheidsverandering te ondergaan wanneer men van de ene taal naar de andere wisselt, te maken heeft met een verandering van attitude en gedrag die overeenkomen met een verandering van de contextsituatie, zoals bijvoorbeeld de omgeving of de gesprekspartner. Volgens hem zou dit betekenen dat het 'zich anders voelen' onafhankelijk is van de taal die iemand spreekt. Het zijn de verschillende contexten, die verschillende indrukken wekken. Harris, Gleason, & Ayçiçeği (2006) gaan ervan uit dat de reden waarom de ene taal meer emotioneel voelt dan een andere taal samenhangt met de emotionele context waarin een taal wordt geleerd en gebruikt. Dit wordt ondersteund door Altarriba (2003) die er ook van uitgaat dat emotionele woorden uit een L1 op een hoger niveau zijn opgeslagen dan dezelfde woorden uit een L2, omdat de woorden uit een L1 in veel meer contexten werden ervaren. Ook Bond en Lai (1986) en Harris (2004) argumenteerden dat de reden waarom een L1 vaker als meer emotioneel wordt ervaren dan een L2 te maken heeft met het feit dat de L1 in een context werd geleerd waarin meer verschillende emoties aanwezig waren dan in de context waarin een tweede taal wordt geleerd. Welke factoren de context bepalen wordt hieronder besproken.

4.2.1 Subjectief waargenomen taalvaardigheid/taaldominantie

Zorgt de subjectief waargenomen taalvaardigheid waarover we in onze L2 beschikken of meer algemeen de waargenomen taaldominantie, ervoor dat het spreken in deze taal invloed heeft op de manier waarop mensen beslissingen nemen en emoties waarnemen? Dewaele en Pavlenko (2002) onderzochten de frequentie van het gebruik van emotionele woorden bij 29 Vlamingen die Frans hadden geleerd en 24 Russen die Engels hadden geleerd. Ze ontdekten dat het gebruik van emotionele woorden onder andere gekoppeld was aan de taalvaardigheid waarover de proefpersonen beschikten. In het *French interlanguage corpus* werd een taalvaardigheidseffect gevonden. Proefpersonen die hun tweede taal uitmuntend beheersten, gebruikten meer emotionele woorden dan proefpersonen die hun tweede taal slechts op een gemiddeld of laag niveau beheersten. Dewaele en Pavlenko (2002) gingen ervan uit dat dit effect veroorzaakt werd door een bewuste vermijding van emotionele onderwerpen door proefpersonen die over een lagere taalvaardigheidsgraad beschikten, op grond van een

lexicale beperking of door gebrek aan emotionele resonantie van emotionele woorden uit de Franse *interlanguage*.⁹ Ook Bond en Lai (1986) ontdekten dat mensen die een taal hebben geleerd en deze minder goed beheersen, zich communicatief beperkt voelen en niet in staat zijn om hun intenties goed over te brengen. Ze gebruiken daarom minder emotionele woorden waardoor ze minder breedspakig en afstandelijker klinken (Bond & Lai, 1986).

Dewaele ontdekte eveneens dat de subjectief waargenomen taalvaardigheid/taaldominantie, de waarneming van de emotionele kracht van taboe- en scheldwoorden voorspelt (Dewaele, 2004b; 2008). Ook vond hij dat de subjectief waargenomen taaldominantie heel sterk wordt geassocieerd met de waargenomen emotionele kracht van de frase *I love you* (Dewaele, 2008). Aan het onderzoek van Dewaele en Nakano (2013) namen 106 meertaligen deel. Hun werd verzocht een online vragenlijst in te vullen waarop ze vragen moesten beantwoorden over hun sociobiografische, pedagogische en linguïstische achtergrond. Ook werd gevraagd antwoord te geven op gesloten vragen op een *5-point Likert scale*, ook *five scales of feelings* genoemd ('How logical/serious/emotional/ fake/different do you feel in this language?') (Dewaele & Nakano, 2013, p. 113). De onderzoekers ontdekten dat proefpersonen alleen in de talen die ze relatief goed beheersten in staat waren om op de *five scales of feeling* hun gevoelens aan te geven en de verschillende talen met elkaar te vergelijken. Ook Geipel et al. (2015b) ontdekten dat de taalvaardigheid van de proefpersonen effect heeft op de manier waarop ze beslissingen nemen. In het *footbridge*-dilemma zagen ze dat hoe lager de taalvaardigheid van een proefpersoon was, des te groter de neiging was om actie te ondernemen. De taalvaardigheid waarover we in een vreemde taal beschikken zorgt er dus voor dat deze taal invloed heeft op ons gedrag.

4.2.2 Leeftijd

Intuïtief gezien klinkt het heel logisch dat een taal die tijdens de kindertijd werd verworven heel sterke emotionele reacties kan activeren (Caldwell-Harris, 2014). Verschillende onderzoeken laten zien dat mensen die hun tweede taal op vroege leeftijd hebben geleerd wel een voorkeur hebben om ook hun L2 te gebruiken om te vloeken. Ook beoordelen ze de emotionele kracht van scheld- en taboewoorden, maar ook van uitdrukkingen zoals *I love you* als veel sterker dan mensen die hun L2 op latere leeftijd leren (Dewaele, 2004a; 2004b; 2008; Caldwell-Harris & Ayçiçeği-Dinn, 2009). De leeftijd waarop een taal wordt verworven en de taalvaardigheid zijn beide gerelateerd aan het gebruik van scheldwoorden (Dewaele 2004a; 2004b). Ook de grote opwinding die taboe- en scheldwoorden in iemands L1 opwekken is volgens Ferenczi (1916) terug te voeren op de straf die kinderen van hun ouders kregen wanneer ze dit soort scheldwoorden zelf gebruikten. Ook Santiago-Rivera en Altarriba (2002) ontdekten dat talen die op vroege leeftijd worden geleerd een veel grotere emotionele resonantie hebben dan talen die op latere leeftijd worden geleerd. Uit Wilson (2013) blijkt ook dat proefpersonen die hun L2 op een vroege leeftijd hebben geleerd eerder de neiging hebben aan te geven dat ze zich anders voelen wanneer ze van taal veranderen. Ook Harris et al. (2003) vonden bij tweetaligen een verband tussen de leeftijd waarop een taal wordt geleerd en de emotionele opwinding die bij het luisteren naar vermaningen uit de kindertijd en emotionele woorden wordt veroorzaakt. De resultaten uit het onderzoek van Dewaele en Nakano (2013) laten zien dat de meeste proefpersonen aangaven zich meer authentiek, logisch, emotioneel en serieus te voelen in de talen die ze op jonge leeftijd (meestal de L1) hebben geleerd. Hoe eerder een taal wordt geleerd, des te beter wordt deze taal beheerst. En dit zorgt er weer voor dat er meer emoties aan verbonden zijn, wat invloed kan hebben op het gedrag.

⁹*Interlanguage* is de taal die door iemand die een tweede taal leert wordt geproduceerd. De volledige taalvaardigheid is nog niet bereikt en vaak komen in de *interlanguage* ook kenmerken uit de moedertaal terug.

De theorie dat leeftijd een cruciale factor is bij het leren van een taal bestaat al heel lang. Noam Chomsky (1986) ging ervan uit dat iedereen bij zijn geboorte over een aangeboren taalverwervingsvermogen beschikt, *Language Acquisition Device-mechanism*, (LAD) genoemd (Schaerlaekens, 2008). Op basis van dit idee ontstond de theorie over de kritische periode, die inhoudt dat men zijn moedertaal voor het begin van de puberteit moet hebben geleerd, omdat het anders bijna onmogelijk of in iedere geval heel moeilijk wordt deze taal nog volledig te beheersen (Kuiken, 2002, p. 58). Echter, bioloog Lenneberg (1967) vond dat deze periode niet alleen een eindpunt, maar ook een beginpunt heeft. De tijd tussen het tweede levensjaar en het begin van de puberteit hangt volgens hem samen met het lateralisatieproces van het brein. Dit proces houdt een specialisatie in van de dominante hersenhelft die betrekking heeft op talige functies (Lenneberg, 1967). Het is nog niet helemaal duidelijk in hoeverre de kritische periode van invloed is op de verwerving van een tweede taal, maar het is bewezen dat kinderen over het algemeen minder moeite hebben om een tweede taal te leren dan volwassenen (Kuiken, 2002).

4.2.3 Omgeving

Een aantal van de eerder besproken onderzoeken laat zien dat de omgeving waarin een tweede taal wordt geleerd invloed heeft op de verdere ontwikkeling van de taal. Zo ontdekte Dewaele (2008) dat degenen die een taal in een schoolse omgeving hadden geleerd, deze taal minder vaak gebruikten om te vloeken. De kracht van geuite scheldwoorden in deze taal beoordeelden ze als minder emotioneel in vergelijking met proefpersonen die hun tweede taal in een natuurlijke omgeving (thuis) of in een gemengde omgeving (thuis en op school) hadden geleerd (Dewaele, 2004a, 2004b). Hetzelfde werd ook gevonden voor de beoordeling van de emotionele kracht van uitdrukkingen zoals *I love you* (Dewaele, 2008) en het onder woorden brengen van woede (Dewaele, 2006). Dewaele (2008) zag ook dat tweetaligen meer gevoelens toonden wanneer de taal die ze gebruikten om een verhaal te vertellen overeenkwam met de taal die ze spraken toen de gebeurtenissen uit het verhaal plaatsvonden. Ook Bond en Lai (1986) en Schrauf (2000) beschreven in hun onderzoeken dat een L1 en een L2 in twee verschillende contexten worden geleerd. Een L1 wordt vaak in de context 'familie' verworven en is daarom ook meer gekoppeld aan bepaalde emoties dan een L2 die meestal op latere leeftijd op school wordt aangeleerd. Dit werd ook door Caldwell-Harris en Ayçiçiği-Dinn (2014) geconcludeerd. Werd een taal in de context van de kindertijd aangeleerd, dan is deze veel emotioneler, omdat kinderen hun L1 gebruiken in samenhang met de mensen die voor hun zorgen (meestal de ouders). Dat de omgeving waarin een taal wordt geleerd zeker invloed heeft op de taal die men spreekt komt duidelijk naar voren. Al deze onderzoeken laten zien dat de beoordelingen over de emotionele kracht van taboe- en scheldwoorden, liefde en woede sterker is wanneer een taal in een natuurlijke omgeving wordt geleerd.

4.2.4 Frequentie van het taalgebruik

Ook de frequentie van het gebruik van een tweede taal zou deze taal kunnen beïnvloeden (Caldwell-Harris, 2014). Een tweede taal kan dus ook emotioneel voelen wanneer men deze vaak genoeg gebruikt (Dewaele, 2010a). Dewaele (2004b) concludeerde dat het frequente gebruik van een tweede taal invloed heeft op de waarneming van de emotionele kracht van taboe- en scheldwoorden in deze taal. Ook de waarneming van de emotionele kracht van de frase *I love you* is gerelateerd aan de frequentie waarop een L2 wordt gebruikt (Dewaele, 2008). Uit Dewaele (2004a) blijkt dat de frequentie van het taalgebruik is gerelateerd aan een hoger niveau van sociaal-pragmatische competentie.

4.2.5 Gesprekspartner

Uit het onderzoek van Caldwell-Harris en Ayçiçeği-Dinn (2009) kwam naar voren dat de taal die iemand spreekt ook invloed heeft op hoe men door anderen wordt waargenomen. Dit werd ook door de onderzoekers Chen en Bond (2010) bevestigd. Aan hun onderzoek namen Chinese studenten deel die tweetalig waren opgegroeid en zowel Engels als Kantonees vloeiend spraken. Hun opdracht was het om typische persoonlijkheidskenmerken te noemen die zouden passen bij Engelse en Chinese moedertaalsprekers. Openheid en extravertie werden vaak als ‘typisch Engels’ genoemd, en plichtsbesef vaak als ‘typisch Chinees’. Aansluitend namen de studenten aan vier verschillende interviews deel. Iedere deelnemer sprak met zowel een Engelse als een Chinese moedertaalspreker. De interviewtaal werd gevarieerd (Engels en Kantonees). Achteraf bekeken neutrale observeerders de video-opnames van deze interviews en beoordeelden zij in hoeverre de persoonlijkheden van de testpersoon zich in de vier interviews van elkaar onderscheidde. Vaak werden de deelnemers als extravert en opener waargenomen wanneer ze met een Engelse moedertaalspreker in gesprek waren en ook wanneer het gesprek in het Engels in plaats van het Kantonees werd gevoerd. De resultaten lieten zien dat zowel de taal die we spreken als de herkomst van onze gesprekspartner invloed hebben op hoe we door anderen worden waargenomen en ons gedragen. Chen en Bond (2010) gingen ervan uit dat mensen proberen zich aan de culturele achtergrond van de gesprekspartner aan te passen.

Uit het onderzoek van Dewaele (2008) kwam naar voren dat de mensen die een tweede taal hadden geleerd minder geneigd waren om hun emoties in de L2 te tonen omdat ze zich niet bloot wilden geven. Er was een geringe kans dat men zijn gezicht zou verliezen tegenover de gesprekspartner. Wanneer emoties niet op de juiste manier kunnen worden uitgedrukt of wanneer deze fout worden begrepen zou dit achteraf gevolgen kunnen hebben voor de interpersoonlijke relatie die de twee gesprekspartners met elkaar hebben, en zouden ze er beiden niet gelukkiger van worden (Dewaele, 2008, p. 1760).

Afhankelijk van tegen wie men spreekt gedragen mensen zich steeds anders en veranderen ze daarbij soms ook hun attitude en gevoelens, onafhankelijk van of ze daarbij van taal veranderen of niet (Grosjean, 1982). Wanneer men tegen zijn beste vriend praat zal men dit op een andere manier doen en een ander gedrag tonen dan wanneer men tegen zijn leidinggevende spreekt, ook wanneer men ervoor dezelfde taal gebruikt. Het is de omgeving, de cultuur en de gesprekspartner die ervoor zorgen dat meertaligen hun attitude, gevoelens en gedrag veranderen en het is niet de taal zelf die dit veroorzaakt (Grosjean, 1982).

4.2.6 Zelfbewustzijn

In sommige onderzoeken wordt ook verwezen naar de factor ‘zelfbewustzijn’. Wanneer men een nieuwe taal leert en deze ook in het dagelijks leven begint te gebruiken is er wel moed nodig om gelijk met moedertaalsprekers van deze taal in gesprek te gaan. Volgens Dewaele (2004b) is het gebruik van bepaalde woorden gelinkt aan het zelfvertrouwen van de spreker, wat in relatie staat met de persoonlijkheid van de L2-spreker en de contacten die hij heeft in deze taal (Dewaele, 2004b, p. 209). Ben je in je moedertaal al een zelfbewuste persoon, dan heb je daar voordeel van wanneer je een tweede taal leert spreken.

Onderzoekers Toya en Kodis (1996) vergeleken de reacties van tien moedertaalsprekers van het Engels en tien Japanse sprekers die Engels als tweede taal aan het leren waren in vijf scenario's die eventueel woede op zouden kunnen wekken. In één scenario werd een situatie beschreven waarin geld in een frisdrankautomaat wordt gedaan, maar waarop er vervolgens niets gebeurt. De moedertaalsprekers van het Engels gaven aan dat ze er waarschijnlijk heel woedend op zouden reageren, zowel mondeling (vloekend) als fysiek (schoppend tegen de automaat). De L2-sprekers van het Engels gaven aan hun woede slechts mondeling te uiten of helemaal niet woedend te worden op een niet-levend object. In een

andere scenario waar men al meer dan dertig minuten in een restaurant aan het wachten is, gaven meer personen met Engels als L2 dan moedertaalsprekers van het Engels aan dat ze woedend zouden worden en het goed voor hen zou voelen om hun woede ook vocaal te uiten. In totaal werd getoond dat personen in hun L2 de scenario's altijd anders interpreteerden en er vervolgens anders op reageerden dan de moedertaalsprekers. In sommige gevallen wisten ze niet hoe ze hun woede in het Engels onder woorden konden brengen of ze voelden zich gewoon bezwaard om het überhaupt te doen. Dit laat dus zien dat het uiten van gevoelens afhankelijk is van iemands zelfbewustzijn. Het gebruik van scheldwoorden in een L2 en onvriendelijk gedrag zijn gelinkt aan het zelfbewustzijn van de L2-spreker (Toya & Kodis, 1996). Hoe meer men van zichzelf en zijn bekwaamheid in de L2 overtuigd is, hoe makkelijker zou het zijn om gevoelens in een tweede taal te uiten en er beslissingen in te nemen.

4.2.7 Geslacht

Uit meerdere onderzoeken bleek dat het geslacht van de proefpersonen geen effect had op de manier waarop zij emoties waarnamen, onder woorden brachten of beslissingen namen in hun verschillende talen (Harris et al., 2003; Caldwell-Harris & Ayciçegi-Dinn, 2009; Dewaele & Nakano, 2013). Ook Dewaele (2004b) ontdekte dat er geen gender-afhankelijk effect werd gevonden bij de keuze en het frequente gebruik van taboe- en scheldwoorden. Wat hij wel ontdekte was dat vrouwen meer, maar dan wel zwakkere taboewoorden gebruikten dan mannen. De taal die mensen prefereerden om in te vloeken werd niet beïnvloed door het geslacht van de proefpersonen (Dewaele, 2008). Echter, studie 3 uit het onderzoek van Geipel et al. (2015b) liet zien dat mannelijke proefpersonen in situaties waarin hun handelingen consequenties met zich mee brachten (*footbridge*-dilemma, *switch*-dilemma, portemonnee-dilemma) eerder geneigd waren om deze als valide te beoordelen dan vrouwelijke proefpersonen. Maar de factor geslacht zorgt er dus niet voor dat taal in staat is onze gevoelens en beslissingen te beïnvloeden.

4.2.8 Karakter (introvert versus extravert)

In hoofdstuk 2 werd gekeken of het spreken in een vreemde taal invloed heeft op onze persoonlijkheid. Het bleek dat taal niet in staat is onze persoonlijkheid te veranderen. Echter, de persoonlijkheid of beter gezegd het karakter dat iemand heeft, heeft misschien wel invloed op taal.

Ożańska-Ponikwia (2012) was benieuwd waarom sommige tweetaligen aangeven zich tijdens het spreken in een vreemde taal anders te voelen en sommigen dit helemaal niet zo ervaren. Volgens haar heeft het 'zich anders voelen' tijdens het spreken in een vreemde taal met iemands emotionele intelligentie en het zelf- en sociaal bewustzijn te maken en niet zo zeer met een daadwerkelijke verandering (Ożańska-Ponikwia, 2012). Ze ging ervan uit dat mensen met een bepaald persoonlijkheidsprofiel in staat zouden zijn om een verandering waar te nemen en anderen niet. Voor haar onderzoek werden 102 tweetaligen (Poolse immigranten uit Engels sprekende landen) getoetst, die hun tweede taal op latere leeftijd hadden geleerd. In het onderzoek werd zowel gebruik gemaakt van een *Big Five personality test* als van een *Trait Emotional Intelligence Questionnaire*. Proefpersonen dienden antwoord te geven op uitingen zoals: 'Friends say that I'm a different person when I speak English' (Ożańska-Ponikwia, 2012, p. 226). Ze speculeerde dat alleen mensen die over een bovengemiddeld niveau van sociale en emotionele vaardigheden beschikken in staat zouden zijn om op te merken dat ze zich anders voelen wanneer ze een andere taal spreken (Ożańska-Ponikwia, 2012). Sommigen gaven namelijk aan geen persoonlijke verandering bij het overschakelen van de ene naar de andere taal waar te nemen.

Tweetaligen hebben volgens haar geen gespleten persoonlijkheid, maar ze passen hun gedrag gewoon aan aan de linguïstische en culturele normen die bij een bepaalde taal horen. Het menselijke karakter laat zich in twee verschillende categorieën indelen. Men is meer extravert óf meer introvert. Een typisch extravert persoon is iemand die graag veel positieve gevoelens uit, terwijl een introvert persoon deze liever voor zichzelf houdt. Dit heeft tot gevolg dat mensen op verschillende manieren communiceren en andere woorden gebruiken ook al moeten ze precies hetzelfde beschrijven. Het karakter dat men heeft, heeft dus invloed op het gedrag en het innerlijk die op hun beurt weer invloed hebben op het leren en spreken van de nieuwe taal. Dewaele (2004c) vond dat het gebruik van een scheld- of taboewoord of zelfs spreektaal sociaal riskant is en dat bezorgde, introverte mensen dit soort woorden liever willen vermijden, terwijl extraverte mensen er juist plezier in hebben om deze woorden te gebruiken. Als men dus in de moedertaal al meer introvert is, dan zou deze karaktereigenschap ook invloed hebben op het gedrag (hoe men emoties waarneemt/uit of beslissingen neemt) en de tweede taal. Echter, uit Wilson (2013) blijkt dat sommige tweetaligen hun tweede taal ook als masker zien dat hun juist helpt om hun verlegenheid te verbergen.

4.3 Conclusie

Hoofdstuk 4 laat zien dat verschillende factoren allemaal invloed kunnen hebben op taal en/of cognitieve processen. Echter, tijdens de analyse werd duidelijk dat de factoren onderverdeeld kunnen worden in twee groepen. De eerste groep omvat de factoren taalvaardigheid, leeftijd, omgeving en frequentie van taalgebruik. Deze hebben duidelijk een directe invloed op de taal die iemand spreekt. Hoe beter men een taal beheerst en hoe eerder men deze leert, hoe beter men zich in deze taal op zijn gemak voelt. De vier factoren zijn ervoor verantwoordelijk hoe goed of slecht men een taal beheerst, wat er weer voor zorgt hoe goed of slecht men zich voelt tijdens het spreken van deze taal. En dat heeft weer invloed op hoe men dit naar buiten uitstraalt. Cognitieve processen, zoals het nemen van beslissingen en het voelen van emoties, worden dus zeker door taal beïnvloed. Echter, dit is slechts mogelijk doordat taal wordt beïnvloed door de bovengenoemde vier externe factoren.

De tweede groep omvat de factoren gesprekspartner, zelfbewustzijn, geslacht en karakter. Deze hebben, in tegenstelling tot de factoren uit de eerste groep, een directe invloed op cognitieve processen zoals het nemen van beslissingen en het voelen van emoties. De verschillende onderzoeken die eerder werden besproken lieten dit duidelijk zien. Ik noem deze vier factoren ‘persoonlijke factoren’. Omdat deze factoren ons ‘zijn’ bepalen hebben ze een directe invloed op onze gevoelens en ons gedrag. Een andere persoon kan er bijvoorbeeld voor zorgen dat men zich in diens aanwezigheid onzeker voelt, wat invloed zou kunnen hebben op de manier waarop men zich dan gedraagt. Het zich anders gedragen uit zich in de taal en in dat wat we zeggen. De factor geslacht laat dit duidelijk zien. Mannen en vrouwen kunnen van nature heel andere normen en waarden hebben, wat weer invloed heeft op de manier hoe ze zich uiten. In het geval van deze vier factoren kan dus worden gesteld dat taal geen directe invloed heeft op cognitieve processen, maar dat deze invloed hebben op taal.

De factor cultuur is op beide groepen van toepassing. Zoals in het begin van het hoofdstuk werd besproken, hanteren we tijdens het spreken in een bepaalde taal de culturele waarden en normen die met die taal of het betreffende land waar de taal wordt gesproken worden geassocieerd. Dit resulteert in een bepaald gedrag dat aan de culturele normen voldoet (bijvoorbeeld meer terughoudendheid in een conversatie in het Kantonees of meer openheid in een Engelstalig gesprek).

Desondanks kan niet worden gesteld dat de taal die men spreekt en hetgeen men voelt en beslist slechts wordt bepaald door de hier behandelde factoren. Zoals de analyse duidelijk laat zien zijn de onderzoekers het ook niet allemaal onderling eens. Vindt de één dat leeftijd

de cruciale factor is die onze taal beïnvloedt, een ander ontkracht dit weer in een andere studie. Niet alle factoren zijn dus even belangrijk, of ze zijn nog niet voldoende onderzocht.

5 Conclusie

Uit hoofdstuk 2 kwam naar voren dat het spreken in een andere taal niet leidt tot een verandering van de persoonlijkheid. Ook al liet veel onderzoek zien dat proefpersonen vaak aangaven een persoonlijkheidsverandering te ervaren, kwam uit datzelfde onderzoek naar voren dat dit vooral komt door culturele normen en waarden die tijdens het spreken van een andere taal automatisch worden geactiveerd. Om te kunnen begrijpen waarom mensen toch vaak van een dergelijke verandering spreken, werd in hoofdstuk 3 naar de invloed gekeken die het spreken in een vreemde taal heeft op cognitieve processen zoals het nemen van beslissingen en het voelen van emoties. Het bleek dat een vreemde taal inderdaad invloed heeft op de beslissingen die mensen nemen en de emoties die ze ervaren. Afhankelijk van of de proefpersonen beslissingen in hun L1 of L2 moesten nemen waren de resultaten anders. Over het algemeen was het makkelijker om moeilijkere beslissingen in een L2 te nemen. Ook met betrekking tot emoties werd een verschil ontdekt tussen de L1 en de L2. Emotieve woorden en uitingen (zoals taboewoorden, vermaningen en uitingen van liefde en woede) wekten een sterkere reactie in de moedertaal op dan in de tweede taal en het merendeel van de proefpersonen vond het makkelijker om in hun moedertaal emoties te uiten. Diverse onderzoekers ontdekten dat dit met een emotionele afstandelijkheid te maken heeft die samenhangt met de L2, omdat met deze taal over het algemeen minder emotionele gebeurtenissen worden verbonden. Desondanks liet het merendeel van de bestudeerde onderzoeken zien dat het niet de taal alléén is die ervoor zorgt dat mensen afhankelijk van de taal die ze spreken andere beslissingen nemen en emoties anders ervaren. De hypothese dat externe factoren invloed hebben op cognitieve processen werd bevestigd in hoofdstuk 4. Echter, hiermee kan de onderzoeksvraag nog niet met een eenduidig ‘ja’ worden beantwoord. De expliciete vraag was of het spreken in een vreemde taal invloed heeft op cognitieve processen zoals het nemen van beslissingen en het voelen van emoties. Ontdekt werd dat het spreken in een vreemde taal weliswaar invloed had op de twee processen, maar alleen omdat taal op haar beurt direct of indirect wordt beïnvloed door externe factoren. Concluderend kan worden gesteld dat een vreemde taal er *mede* oorzaak van is dat mensen andere beslissingen nemen en/of emoties anders waarnemen, maar dat taal zeker niet de cruciale factor is waardoor dit gebeurt.

Literatuur

- Altarriba, J. (2003). Does cariño equal ‘liking’? A theoretical approach to conceptual nonequivalence between languages. *International Journal of Bilingualism*, 7, 305–322.
- Alter, A.L., Oppenheimer, D.M., Epley, N., & Eyre, R. (2007). Overcoming Intuition: Metacognitive Difficulty Activates Analytical Reasoning. *Journal of Experimental Psychology: General*, 136, 569–576.
- Bond, M.H., & Lai, T-M. (1986). Embarrassment and Code-Switching into a Second Language. *The Journal of Social Psychology*, 126(2), 179-186.
- Brumbaugh, A.M. (2002). Source and Nonsource Cues in Advertising and Their

- Effects on the Activation of Cultural and Subcultural Knowledge on the Route to Persuasion. *Journal of Consumer Research*, 29 (2), 258–270.
- Caldwell-Harris, C.L., & Ayçiçeği-Dinn, A. (2009). Emotion and lying in a non-native language. *International Journal of Psychophysiology*, 71, 193-204. doi:10.1016/j.ijpsycho.2008.09.006
- Caldwell-Harris, C.L., & Ayçiçeği-Dinn, A. (2014). Emotional Phrases Don't Feel as Strong in a Foreign Language: Physiological Studies. *Impuls – The Psychology Journal of the University of Oslo*.
- Chen, S.X., Benet-Martínez, V., & Ng, J.C.K. (2014). Does Language Affect Personality Perception? A Functional Approach to Testing the Whorfian Hypothesis. *Journal of personality*, 82(2), 130-143.
- Chen, S.X., & Bond, M.H. (2010). Two Languages, Two Personalities? Examining Language Effects on the Expression of Personality in a Bilingual Context. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 36 (11), 1514-1528.
- Chomsky, N. (1986). *Knowledge of Language: Its Nature, Origin and Use*. New York: Praeger.
- Claes, M.T., & Gerritsen, M. (2002). *Culturele waarden en communicatie in internationaal perspectief*. Bussum: Coutinho.
- Corey, J.D., & Costa, A. (2015). The foreign language effect on moral decisions. *Ciencia Cognitiva*, 9(3), 57-60.
- Costa, A., Foucart, A., Hayakawa, S., Aparici, M., Apesteguia, J., Heafner, J., & Keysar, B. (2014). Your Morals Depend on Language. *PloS ONE*, 9(4), e94842. doi:10.1371/journal
- Dewaele, J.-M. (2004a). Blistering barnacles! What language do multilinguals swear in?. *Estudios de Sociolingüística*, 5(1), 83-105.
- Dewaele, J.-M. (2004b). The Emotional Force of Swearwords and Taboo Words in the Speech of Multilinguals. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 25(2-3), 204-222. doi:10.1080/01434630408666529
- Dewaele, J.-M. (2004c). Individual differences in the use of colloquial vocabulary: The Effects of sociobiographical and psychological factors. In P. Bogaards & B. Laufer (Eds.), *Learning Vocabulary in a Second Language: Selection, Acquisition and Testing*. (pp. 127-153). Amsterdam: Benjamins.
- Dewaele, J.-M. (2006). Expressing Anger in Multiple Languages. In A. Pavlenko (Ed.), *Bilingual Minds: Emotional Experience, Expression, and Representation*. (pp. 118-151). Clevedon: Multilingual Matters.
- Dewaele, J.-M. (2008). The emotional weight of *I love you* in multilinguals' languages. *Journal of Pragmatics*, 40 (10), 1753-1780. doi:10.1016/j.pragma.2008.03.002
- Dewaele, J.-M. (2010a). *Emotions in Multiple Languages*. Basingstoke: Palgrave-Macmillan. doi:10.1057/9780230289505
- Dewaele, J.-M. (2010b). Christ fucking shit merde! Language preferences for swearing among maximally proficient multilinguals. *Sociolinguistic Studies*, 4, 595-614. doi:10.1558/sols.v4i3.595
- Dewaele, J.-M., & Nakano, S. (2013). Multilinguals' perceptions of feeling different when switching languages. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 34(2), 107-120. doi:10.1080/01434632.2012.712133
- Dewaele, J.-M., & Pavlenko, A. (2001-2003). Web questionnaire *Bilingualism and Emotions*. London: University of London.
- Dewaele, J.-M., & Pavlenko, A. (2002). Emotion Vocabulary in Interlanguage. *Language Learning*, 52(2), 265–324.

- Duñabeitia, J.A., & Costa, A. (2015). Lying in a native and foreign language. *Psychonomic bulletin & review*, 22, 1124-1129.
- Ervin, S.M. (1964). Language and TAT content in bilinguals. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 68(5), 500-507.
- Evans, D. (2002). *Emotion: The Science of Sentiment*. New York: Oxford University Press.
- Eysenck, H.J. (1971) On the choice of personality tests for research and prediction. *Journal of Behavioural Science*, 1(3), 85-89.
- Ferenczi, S. (1916). *Contributions to psychoanalysis*. Boston: Badger.
- Foolen, A. (2015). Word valence and its effects. In U.M. Lüdtke (Ed.) *Emotion in language* (Consciousness & Emotion Book Series, 10) (pp. 241-256). Amsterdam: John Benjamins.
- Foucault, M. (1972). *The Archaeology of Knowledge*. New York: Pantheon.
- Geipel, J., Hadjichristidis, C., & Surian, L. (2015a). How foreign language shapes moral judgment. *Journal of Experimental Social Psychology*. 59, 8-17.
- Geipel, J., Hadjichristidis, C., & Surian, L. (2015b). The Foreign Language Effect on Moral Judgment: The Role of Emotions and Norms. *PloS ONE*, 10(7), e0131529. doi:10.1371/journal.pone.0131529
- Gonzalez, C., Dana, J., Koshino, H., & Just, M. (2005). The framing effect and risky decisions: Examining cognitive functions with fMRI. *Journal of Economic Psychology*, 26(1), 1-20.
- Grosjean, F. (1982). *Life with Two Languages: An Introduction to Bilingualism*. Cambridge, Massachusetts, en London: Harvard University Press.
- Guiora, A.Z., Paluszny, M., Beit-Hallahmi, B., Catford, J.C., Cooley, R.E., & Dull, C.Y. (1975). Language and Person Studies in Language Behavior. *Language Learning*, 25(1), 43-61.
- Harris, C.L., Ayçiçeği, A. & Gleason, J.B. (2003). Taboo words and reprimands elicit greater autonomic reactivity in a First Language than in a second language. *Applied Psycholinguistics*, 24, 561-579. doi: 10.1017.S0142716403000286
- Harris, C.L. (2004). Bilingual Speakers in the Lab: Psychophysiological Measures of Emotional Reactivity. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 25, 223-247.
- Harris, C.L., Gleason, J.B., & Ayçiçeği, A. (2006). When is a first language more emotional? Psychophysiological evidence from bilingual speakers. *Bilingual Education and Bilingualism*, 56, 257-283.
- Hofstede, G. (1991) *Allemaal Andersdenkenden. Omgaan met cultuurverschillen*. Amsterdam: Uitgeverij Contact.
- Hong, Y.-Y., Morris, M.W., Chiu, C.-Y., & Benet-Martínez, V. (2000). Multicultural Minds: A Dynamic Constructivist Approach to Culture and Cognition. *American psychologist*, 55(7), 709-720. doi:10.1037//0003-066X.55.7.709
- Howell, S. (1981). Rules not words. In P. Heelas & A. Lock (Eds.), *Indigenous psychologies: The anthropology of the self* (pp. 133-143). San Diego, CA: Academic Press.
- Hudson, R.A. (1996). *Sociolinguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hull, P.V. (1990). *Bilingualism: Two languages, two personalities?* PhD thesis Berkeley: University of California. Geciteerd in: Ożańska-Ponikwia, K. (2012). What has personality and emotional intelligence to do with 'feeling different' while using a foreign language? *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, 15(2), 217-234.
- James, W. (1890). *The Principles of Psychology* (Vol. 1). New York: Holt.
- Kahneman, D. (2003). *A Perspective on Judgment and Choice: Mapping Bounded*

- Rationality. *American psychologist*, 58(9), 697-720. doi:10.1037/0003-066X.58.9.697
- Kasper, G. (1998). Interlanguage pragmatics. In H. Byrnes (Ed.) *Learning Foreign and Second Languages: Perspectives in Research and Scholarship* (pp. 183-208). New York: The Modern Language Association of America.
- Keysar, B., Hayakawa, S.L., & An, S.G. (2012). The Foreign-Language Effect: Thinking in a Foreign Tongue Reduces Decision Biases. *Psychological Science*, 23(6), 661-668. doi: 10.1177/0956797611432178
- Koven, M.E.J. (1998). Two Languages in the Self/The Self in Two Languages: French-Portuguese Bilinguals' Verbal Enactments and Experiences of Self in Narrative Discourse. *Ethos*, 26(4), 410-455.
- Kuiken, F. (2002). Taalverwerving. In R. Appel, A. Baker, K. Hengeveld, F. Kuiken, & P. Muysken (Eds.), *Taal en Taalwetenschap* (pp. 48-67). Blackwell Publishing.
- Kozel, F.A., Padgett, T.M., & George, M.S. (2004). A Replication Study of the Neural Correlates of Deception. *Behavioral Neuroscience*, 118(4), 852-856. doi:10.1037/0735-7044.118.4.852
- LaBar, K.S., & Phelps, E.A. (1998). Arousal-Mediated Memory Consolidation: Role of the Medial Temporal Lobe in Humans. *Psychological Science*, 9(6), 490-493.
- Lenneberg, E. (1967) *Biological Foundations of Language*. New York: Wiley.
- Luna, D., Ringberg, T., & Peracchio, L.A. (2008). One Individual, Two Identities: Frame Switching among Biculturals. *Journal of Consumer Research*, 35, 279-293. doi:10.1086/586914
- Lutz, C. (1988). *Unnatural emotions: Everyday sentiments on a Micronesian atoll and their challenge to Western theory*. Chicago: University of Chicago Press.
- Marian, V., & Neisser, U. (2000). Language-Dependent Recall of Autobiographical Memories. *Journal of Experimental Psychology: General*, 129(3), 361-368. doi:10.1037/0096-3445.129.3.361
- Markus, H.R., & Kitayama, S. (1991). Culture and the Self: Implications for Cognition, Emotion, and Motivation. *Psychological Review*, 98(2), 224-253.
- Marmolejo, G., Diliberto-Macaluso, K.A., & Altarriba, J. (2009). False memory in bilinguals: Does switching languages increase false memories?. *The American Journal of Psychology*, 122(1), 1-16.
- Matsumoto, D. (2006). Are cultural differences in emotion regulation mediated by personality traits?. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 37(4), 421-437. doi:10.1177/0022022106288478
- Matsumoto, D., & Juang, L. (2016). *Culture and Psychology*. Boston, MA. Cengage Learning.
- Muysken, P. (2002). Verschillen en overeenkomsten tussen talen. In R. Appel, A. Baker, K. Hengeveld, F. Kuiken & P. Muysken (Eds.), *Taal en Taalwetenschap* (pp. 287-308). Blackwell Publishing.
- Myers, D.G. (2010). *Psychology*. New York: Worth Publishers.
- Ożańska-Ponikwia, K. (2012). What has personality and emotional intelligence to do with 'feeling different' while using a foreign language?. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, 15(2), 217-234.
- Ożańska-Ponikwia, K. (2013). *Emotions from a Bilingual Point of View: Personality and Emotional Intelligence in Relation to Perception and Expression of Emotions in the L1 and L2*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.
- Pavlenko, A. (2005). *Emotions and multilingualism*. Cambridge, MA: Cambridge University Press. doi:10.1017/CBO9780511584305
- Pavlenko, A. (2008). Emotion and emotion-laden words in the bilingual lexicon. *Bilingualism: Language and cognition*, 11(02), 147-164.

- Ramírez-Esparza, N., Gosling, S.D., Benet-Martínez, V., Potter, J.P., & Pennebaker, J.W. (2006). Do bilinguals have two personalities? A special case of cultural frame switching. *Journal of Research in Personality*, 40, 99-120.
doi:10.1016/j.jrp.2004.09.001
- Roth, G. (2007). *Persönlichkeit, Entscheidung und Verhalten: Warum es so schwierig ist, sich und andere zu ändern*. Stuttgart: Klett-Cotta.
- Santiago-Rivera, A.L., & Altarriba, J. (2002). The Role of Language in Therapy with the Spanish-English Bilingual Client. *Professional Psychology: Research and Practice*, 33(1), 30-38. doi:10.1037//0735-7028.33.1.30
- Schaerlaekens, A. M. (2008). *De taalontwikkeling van het kind*. Groningen: Noordhoff.
- Schrauf, R.W. (2000). Bilingual Autobiographical Memory: Experimental Studies and Clinical Cases. *Culture & Psychology*, 6(4), 387-417.
- Simcox, T., Pilotti, M., Mahamane, S., & Romero, E. (2012). Does the language in which aversive stimuli are presented affect their processing?. *International Journal of Bilingualism*, 16(4), 419-427.
- Stanovich, K.E., & West, R.F. (2000). Individual differences in reasoning: Implications for the rationality debate?. *Behavioral and Brain Science*, 23, 645-726.
- Thomson, J.J. (1985). The trolley problem. *The Yale Law Journal*, 94(6), 1395–1415.
- Toya, M., & Kodis, M. (1996). But I don't want to be rude: On learning how to express anger in the L2. *JALT Journal*, 18(2), 279-295.
- Traxler, M.J. (2012). *Introduction to psycholinguistics: Understanding language Science*. Wiley-Blackwell.
- Veltkamp, G.M., Recio, G., Jacobs, A.M., & Conrad, M. (2012). Is personality modulated by language?. *International Journal of Bilingualism*.
doi:10.1177/1367006912438894
- Wallace, A.F.C., & Carson, M.T. (1973). *Sharing and Diversity in Emotion Terminology*. *Ethos*, 1 (1), 1–29.
- Whorf, B. (1940). Science and Linguistics. Geciteerd in: Hudson, R.A. (1996). *Sociolinguistics*. Cambridge University Press.
- Wierzbicka, A. (1992). Defining Emotion Concepts. *Cognitive science*, 16, 539-581.
- Wilson, R. (2013). Another language is another soul. *Language and Intercultural Communication*, 13(3), 298-309.
- Ye, V. Z. (2004). La Double Vie de Veronica: reflections on my life as a Chinese migrant in Australia. *Life Writing*, 1(1), 133–146.
doi:10.1080/10408340308518247